

Nr. 1 80 Kr. 16.- Tidsskrift for kommunistisk teori og debatt



IRAN

under Islam

- Slik planlegger DNA 80-årene
- Program-debatt

I DETTE NUMMER

Iran under Khomeini: Mot frigjøring eller mørkemannsvelde? Side 4



Kvinnespørsmålet i Iran: Det er ikke sløret kampen står om! Side 8

Samtale med Emed Fircuzeh Vaziri — en iransk kvinneaktivist. Side 10

Var sjahens politikk kvinnevennlig? Side 12

Han styrte landet mot sammenbrudd!

Sjahens økonomiske politikk og massebevegelsen som veltet ham. Side 13

Borgerskapet har ordet: Religionen kan aldri styre Irans økonomi. Side 18

Sovjets profitt i rørledninger fra Iran. Side 20

Nydannet iransk m-l-parti: Vi ønsker enhet med den militante islamske bevegelsen. Side 22



Legger DNA om kursen? Slik planlegger de økonomien i 80-åra. Side 26

DEBATT: Er intellektuelle også proleterer? Side 30

DEBATT: Programdebatt: Dagskampen – et nødvendig onde? Side 32

BØKER: Stalin nekta å utgi Engels – DDR beslagla boka på grensa. Side 36

TIDSSKRIFTER: Kontrast om islam: Solid bakgrunn for egne meninger. Side 40

KULTUR: Liv Aakvik – Tramteatret: Vi vil ikke spille bare for venstresida. Side 42

BREV TIL REDAKSJONEN. Side 47

I NESTE NUMMER

Etter invasjonen i Afghanistan — verdenskrigen har rykket nærmere



RØDE FANE

**Redaktør og ansvarlig
utgiver:**
Rune Ottosen

Adresse redaksjonen:
Postboks 6875
St. Olavsplass, Oslo 1.
Telefon: 11 45 73

Adresse distribusjonen:
Røde Fane, boks 83 Bryn,
Oslo 6.
Telefon: 67 49 90.
Postgiro: 2 20 84 78.
Abonnement: 110 kr. (8 nr.)
Trykt i offset hos
A/S Duplotrykk.

UTGITT AV
AKP(m-l)
NR.1—1980
9. ÅRG. 16 KR.

Forsidefoto: Klassekampen

Afghanistan og krigsfaren

Den sovjetiske invasjonen i Afghanistan har på en drastisk måte skjerpet krigsfaren. Den har også gitt oss viktige politiske og militære lærdommer.

Angrepet på Afghanistan har først og fremst blitt det første eksempel på at Sovjet hærtar et lite land i den 3. verden ved en direkte militær intervensjon. Tidligere har vi sett tilsvarende operasjoner der militære mål og ekspansjon har blitt nådd ved hjelp av stråmenn (Cuba i Afrika og Vietnam i Kampuchea og Laos). Den gigantiske luftbrua som Sovjet iverksatte foran de omfattende offensivene mot frigjøringsbevegelsen i Eritrea sommeren 1978 viste seg bare å være en forsmak på det som skulle komme i Afghanistan. To luftlandedivisjoner og omfattende mengder panservåpen ble fraktet luftveien og ble støttet opp av motorisert infanteri som krysset grensa direkte fra baser i Sovjet. I alt 100 000 soldater befinner seg i Afghanistan. Sammen med afghanske femtekolonnister har de avvæpnet den regulære afghanske hæren og prøver å knekke geriljamotstanden. Sovjet har minst 10 liknende luftlandedivisjoner, noe som bekrefter at Sovjet er i stand til å gjennomføre tilsvarende okkupasjoner i større og mer motstandsdyktige land, eventuelt i flere mindre land samtidig.

Dette har blitt en vekker for verdensopinionen. Den siste tids hendinger har på en dramatisk måte bekreftet AKP(m-l)s analyse av Sovjet som en aggressiv og ekspansiv supermakt. Dette må få direkte konsekvenser for alle som har trudd at Sovjet heller ikke utgjør noen militær og politisk trusel overfor Norge — og hele verdensfreden. Det lover godt for framtida at det i Norge har vært en tverrpolitisk bastant enighet mot Sovjets aggresjon, med «NKP» som det skammelige og sjølsagte unntaket. Sånn sett ble invasjonen nok en bekreftelse på den politiske rolle dette partiet har tiltenkt seg sjøl.

Sovjet må på linje med andre imperialistmakter vurderes ut fra sitt indre grunnlag. Sjøl om det står mye igjen når det gjelder å analysere Sovjet-

samfunnet, er det ikke vanskelig å finne de *egentlige* motivene bak Sovjets brutale okkupasjon av Afghanistan. Sovjet har i de siste årene på forskjellige måter og ved forskjellige metoder bygd ut sine strategiske posisjoner over hele verden. Afghanistan er et skritt på veien mot en gammel storrussisk drøm — fri adgang til Det indiske hav, inkludert muligheten til permanente isfrie havner. Og hva som er viktigere — Afghanistan er et skritt nærmere oljerikdommene i Midtøsten. Mange beregninger anslår at Sovjet vil ha sterkt behov for nye oljeforsyninger i løpet av en to-tre års periode. Dette kan friste de nye tsarene til et framstøt for å utnytte sin overlegenhet av konvensjonelle styrker i forhold til USAs potensial i området. Det står allerede 40 000 mann oppmarsjert på grensa mot Iran — derfra er veien kort til Gulfen og oljekildene.

For første gang siden Vietnamkrigen er det blitt skapt en atmosfære i USA som gjør det legitimt for lederne å snakke åpent om militære operasjoner i andre deler av verden. På denne bakgrunn har Carter lansert sin nye doktrine som definerer oljeområdene i Midt-Østen som sine «interesseområder». Dette bekrefter faren for storkrig hvis Kreml fortsetter ekspansjonspolitikken. Sjøl om vi ikke skal undervurdere faren for at USA skal utnytte denne situasjonen til ekspansjon og aggresjon mot andre land, må det være helt klart at det er de sovjetiske lederne som har ansvaret for den spente verdenssituasjonen som nå bekymrer folk over hele kloden.

Vi støtter helhjertet tiltak og sanksjoner mot de sovjetiske lederne som kan demonstrere alvor i situasjonen, inkludert boikott av OL i Moskva. Erfaringene fra forrige verdenskrig viser at det er nå vi kan utsette en krig ved å vise de sovjetiske lederne at ekspansjon og aggresjon ikke vil bli tolerert. Ettergivenhet og bortforklaringer som støtter opp om de nye tsarenes ekspansjonisme, vil med sikkerhet gi dem blod på tann og dermed gjøre krigsfaren stadig mer akutt.

R.O.

Få kunne ant at den islamske revolusjonen var i stand til å utfordre USAs viktigste bastion i det sørvestlige Asia. Knappt var sjahen kastet ut før det ble satt igang en massiv kampanje mot Khomeinis Iran. Dette er ikke noe nytt fenomen, den imperialistiske verden og spesielt USA og Sovjet liker ikke tanken på at nasjoner i den 3. verden frigjør seg og slår inn

på en uavhengig kurs. Uavhengighet er tross alt det grunnleggende spørsmål for alle land i 3. verden. Men også folk flest i kretser som tradisjonelt støtter frigjøringskamper har undret seg — hva innebærer det å styre et land etter islamske prinsipper, går de ikke over streken med islamske domstoler og det hele?

IRAN UNDER KHOMEINI: Mot frigjøring eller mørkemannsvelde?

Den islamske revolusjonen i Iran har gitt skudd for baugen for dogmatikere i mange ideologiske og politiske leire. Det er skapt mange myter om den islamske revolusjonen og om dagens Iran. Sjelden har en statsleder og en revolusjonær leder vært gjenstand for så mye mystikk som tilfellet er med Khomeini. Dette er dels resultat av at den islamske revolusjonen er noe nytt og fremmed som er spesielt, dels at hele den sosiale prosessen som har skjedd er blitt betraktet og formidlet av massemedia som har sett det gjennom den vestlige «sivilisasjonens» sjåvinistiske briller.

For USAs politiske lederskap og finanskapital kom hele revolusjonen som et sjokk. Sjahen var et av deres antatt sikreste kort. Gjennom hans påfugltrone hadde de sikret seg tilgang til verdens rikeste oljekilder i Iran, og en militærmaske som hadde en gunstig posisjon i forhold til Midt-Østen. Militæranleggene og basene var en buffer og utkikkspost mot Sovjet. Kort sagt et strategisk og økonomisk trumfkort.

Revolusjonen tok USA på senga

Da en stor andel av Irans 35 millioner i årsskiftet 78/79 satte i gang en bevegelse som til slutt feide sjahen og hele påfugltronen på havet, var ikke USA i stand til noe annet enn å iakttå det hele lamslått av overraskelse og villrede. Sjahen ble plassert ved maktrøret ved hjelp av CIA i 1953. Fortsatt var Carter-administrasjonen dominert av tanken om at «en sterk» mann kombinert med amerikansk våpenhjelp og terror mot all opposisjon var medisins god nok for å sikre de nødvendige strategiske holdepunkter. Fordi man ikke hadde sett noen politisk maktfaktor som var i stand til å mobilisere nok styrke til å true sjahen, hadde man ikke forbedret seg på det som skjedde. Da det først skjedde, var det umulige å iverksette en direkte militær aksjon for å redde stumpene. De var lammet av det som i USA går under navnet «Vietnam-syndromet». De negative erfaringene fra Vietnam-krigen både rent militært p.g.a. det faktiske tapet og protestene i befolkninga mot å en-

gasjere seg militært i den 3. verden, førte til at Carter ikke kunne gjøre annet enn å iakttå at Khomeini vendte tilbake fra eksil og inntok maktposisjonen sammen med revolusjonsrådet — CIA ble sydebukken som hadde «feilbedømt» situasjonen. Men det var de ikke alene om.

Sovjet var heller ikke forberedt på det som skjedde. De nye tsarene som ellers er eksperter til å bruke opprør og indre uroligheter i et land til å blande seg inn militært og politisk, var i lang tid målløse og handlingslammet før de begynte å proklamere støtte til Khomeini. Han på sin side holdt opp en advarende pekefinger mot Sovjet: Iran ville være uavhengig av *begge* supermaktene. Bresnev hadde heller ikke bygd opp noen politiske posisjoner av betydning innad i Iran. Revisjonistpartiet (Tudeh-partiet) var svakt og isolert politisk. Det nyttet ikke engang å tenke på å iverksette kupplaner med slike spe «fortropper». Ikke noe håp om «sosialistisk» revolusjon etter Kreml-metoden.

Heller ikke de fleste land i den 3. verden så hvilket sprengstoff som egentlig lå



i den islamske bevegelsen. Et land som Kina avla sjahen et statsbesøk midt i de verste dødskrampene, neppe egnet til å øke Kinas prestisje i de iranske massenes øyne. Heller ikke mange i AKP(m-l) i Norge så rekkevidden av det som skjedde. Egentlig var den iranske revolusjonen en utmerket bekreftelse på tre verdener-teorien som partiet bygger sin utenriks-politiske analyse på. Det var folkene i den 3. verden som viste seg å utgjøre en voldsom kraft mot begge supermaktene.

Den islamske bevegelsen

Det at den islamske bevegelsen organiserte en revolusjon med et så enormt omfang og at de samme kreftene har opprettholdt ledelsen i Iran i et år, har sjølsagt sin bakgrunn i den religiøse og kulturelle tradisjonen i denne delen av verden. Dette er det svært vanskelig for de fleste i vår del av verden å skjønne fullt ut. Vi har blitt flasket opp med en sjøvinistisk ideologi som bygger på den «kristne sivilisasjonens» normer. Det har resultert i at manglende evne og vilje til å forstå det som skjer i Iran har blitt kompensert med primitiv rasisme. På den annen side eksisterer det en fare i å overvurdere den islamske bevegelsens muligheter til å bli en stabil ledelse, som kan gi svaret på de iranske massenes håp om uavhengighet, demokrati og sosial rettferdighet. Sjøl om vi må lære mer om hvordan det var mulig for et religiøst lederskap å lede og kontrollere en slik bevegelse, finner vi årsaken til sjahens fall i de økonomiske, politiske og sosiale forhold som eksisterte under hans regime. Et regime som ble mer og mer preget av krise på alle plan. På samme måte er det de økonomiske og politiske forhold som vil avgjøre hvor lenge det nåværende regime kan opprettholde sin makt. Det hjelper lite om makthaverne i dag kan appellere til massene på et religiøst grunnlag fordi de tilsynelatende har en politikk som er i samsvar med behovet for en nasjonal og religiøs identitet og slagord som virker forlokkende. Hvis de i morgen ikke kan sikre deres sosiale trygghet, vil det hjelpe lite om de påberoper seg de høyere maktens støtte, da vil igjen

Khomeinis portrett og to jenter som er representative for Irans kvinner, en barhodet og «vestlig stil» og en med sort tørkle som dekker håret. De er forent i kampen for Irans uavhengighet på tross av forskjellig livsform. (Foto: Klassekampen)

IRAN

folkemassenes bevegelse vende dem ryggen. Eller det som er mer sannsynlig; det vil oppstå en politisk og økonomisk ustabilitet som gjør det mulig for supermaktene å komme med mottrekk som et ledd i sine strategiske imperialistiske interesser. Afghanistan skulle være påminnelse god nok om hva det betyr i praksis.

Khomeini og økonomien

Dette er det viktig å understreke fordi det er grunn til å trekke i tvil de religiøse lederes evne til å lede den økonomiske oppbygginga. Ja, det er i det hele tatt berettiget å spørre om de har en klar politikk på dette området. Vi skal ikke undervurdere de problemene de står overfor. Den iranske økonomien var ved siden av oljen i stor grad basert på filialvirksomhet for utenlandske monopoler. Sjåhen brydde seg ikke om å bygge opp en egen basisindustri. Hans oppskrytne «hvide» revolusjon oppnådde ikke stort annet enn å fjerne visse føydale trekk og befeste kapitalismen og utbyttinga på landsbygda. Vi skal ikke påstå at det er noen lett oppgave å gjenreise en økonomi som til de grader var knyttet til den sterkeste økonomiske imperialistmakta i verden, og som nå står overfor aktiv boikott og sabotasje fra den samme makta. Men det er et problem at de religiøse lederne og revolusjonsrådet ikke har klargjort hva slags økonomi de vil basere seg på. Ønsker de å beholde den private eiendomsstrukturen på landsbygda? Ønsker de å gi kapitalister i byene arbeidsforhold som gjør at de kan gjenreise økonomien på sine premisser? De har ikke gitt noe klart svar. De vil bygge en islamsk stat. Men kan man styre en moderne økonomi ved hjelp av Koranen? Når eiendomsløse på landsbygda tar seg til rette og okkuperer jord, skal dette bli akseptert? Eller skal de ta Koranen på alvor og respektere den private eiendomsretten? Slike problemer møter de daglig og de har ikke utviklet noen klar linje. Dette fører til kaos i økonomien. Det nasjonale borgerskapet som var Khomeinis allierte i kampen mot sjåhen ønsker naturlig nok en avklaring på disse spørsmålene, og dersom man ikke utvikler en politikk som kan mobilisere dem, vil man få problemer med å skaffe til veie den nødvendige ekspertise og kunnskap som skal til for å få økonomien på beina.

Alternativet er selvfølgelig å slå inn på

en bevisst sosialistisk omforming, noe som virker lite sannsynlig.

Uansett er det de arbeidsløse og fattige som får lide. I dag er det 5—6 millioner arbeidsløse ifølge offisielle kilder. Ifølge de samme kildene fungerer ca. 40 prosent av produksjonen. Opposisjonen hevder at arbeidsløsheten er enda større og produksjonen betydelig mindre. Et åpenbart tegn på at det er stillstand i økonomien er hundrevis av halvferdige bygninger som preger bybildet i Teheran. Disse har stått slik siden sjåhen ble styrtet og ikke en eneste av dem ble det jobbet på da vi var der i begynnelsen av januar. Nå var det bl.a. overproduksjon i bygningsbransjen som førte til det økonomiske sammenbruddet da sjåhen falt, men det sier likevel litt om hvor kort arbeidet med å få økonomien på fote er kommet. Den nylvalgte presidenten Banisadr har lovet å gi det første prioritet, tiden vil vise om han lykkes.

Oljeinntektene hindrer sammenbrudd

Nå skyldes også vanskelighetene at mange personer i nøkkelstillinger har forlatt landet, bl.a. fordi de støttet sjåhen, men det gjør det desto mer påkrevd å utnytte de ressursene som finnes. Vi snakket med oljeingeniører og dataeksperter som var positive til Khomeini og ønsket å gjøre en innsats, men som likevel var arbeidsløse. Det vitner om at det er mye å hente hvis det blir utviklet en politisk linje for det.

Oljeinntektene hindrer foreløpig at økonomien bryter sammen. De nye lederne har også senket utvinningstakten med begrunnelsen at ressursene skal sikres for kommende generasjoner. Det er også et offensivt våpen i utenrikspolitikken. Trusel om boikott har blant annet hindret Japan i å delta i sanksjoner mot Iran: Khomeini har også tatt til orde for at OPEC (sammenslutningen av oljeproduserende land) må tjene 3. verdens land og bekjempe de to supermaktene. Iran har sjøl bl.a. også stanset den livsviktige oljeleveransen til Sør-Afrika, nok et positivt eksempel på Irans utenrikspolitiske linje. Men sjøl om oljen utvilsomt er et aktivum på mange måter, vil det over tid ikke løse Irans grunnleggende økonomiske problemer. Bare et allsidig jordbruk og en basisindustri kan over tid sikre det materielle grunnlaget for Irans uavhengighet. I mel-

lomtida må Khomeini flyte på den politiske og religiøse støtte han har fått gjennom å styrte sjåhen og slåss for uavhengighet. Det faktum at han er det religiøse overhode medfører at hans posisjon er mye tryggere enn tradisjonelle politiske ledere. Sjøl om millioner er villige til å følge de islamske lederne uansett hva slags økonomi og politikk som blir presentert, vil de politiske kreftene som motarbeider ham i alle klasser og lag få en lettere jobb dersom det ikke blir politisk stabilitet og økonomisk framgang.

Ambassadeokkupasjonen

Veldig mye av diskusjonen om Iran har i det siste vært knyttet til okkupasjonen av den amerikanske ambassaden i Teheran.

La det være sagt helt klart at kravet om utlevering av sjåhen er et høyst legitimt krav. Sjåhen har tusenvis av liv på samvittigheten og ranet til seg utrolige rikdommer fra det iranske folket. Han bør stå til ansvar overfor en domstol for disse ugjerningene. Det var en provokasjon å slippe ham inn i USA. Dette har med rette blitt tolket som et forsøk fra USAs side på å gjenvinne en tapt bastion mer enn et tilfeldig sykebesøk. Sjøl om USA ved okkupasjonen av ambassaden har høstet som de har sådd og sjøl om ambassaden var et senter i USA/CIAs undergravingsvirksomhet, kan det ikke rettferdiggjøre en slik aksjon. Sjøl om okkupantene gjennom aksjonen har klart å sette søkelyset på sjåhens forbrytelser, er det tvilsomt om denne okkupasjonen kan bidra til å få ham utlevert.

Ved å bryte internasjonal lov og retten til diplomatisk immunitet har Iran skadet sin prestisje også i den 3. verden. Sjøl om imperialistmakter når det virkelig gjelder blåser en lang marsj i internasjonal rett er det 3. verdens folk som tjener på at deres rettssikkerhet i verdenssamfunnet opprettholdes i størst mulig grad. Ved USAs boikott og økonomiske sanksjoner har de iranske lederne utvilsomt oppnådd å fjerne de siste restene av USA-imperialismens økonomiske og politiske basis i landet. Problemet er bare at sjøl om FN ikke har tilsluttet seg denne politikken offisielt, har Iran skadet sine forbindelser med en rekke potensielt vennligsinnede land i både den 2. og 3. verden. Dette er skadelig fordi Iran faktisk er avhengig av import fra utlandet både når det gjelder matvarer og en rekke industriprodukter.

IRAN

Det som er enda mer skadelig er at okupasjonen har bidratt til å konsolidere opinionen i USA og til dels internasjonalt som ikke bare begrenser seg til å kritisere Iran, men som har skapt det nødvendige påskudd for USA til å intervensjon militært. Hele ideen bak aksjonen, nemlig at USA kan presses til å utlevere sjahen, bygger dessuten på en illusjon om at supermakten USA vil gi etter for denne typen press. Tvert imot har USA potensiell styrke til å internere alle de tusener av iranere som bor i USA som et mottiltak dersom de skulle ønske det. Slike aksjoner ble faktisk gjennomført mot alle japanere i USA under 2. verdenskrig.

Også den andre supermakta vil kunne bruke den spente situasjonen og en skjerping av forholdet mellom USA og Iran som påskudd til å intervensjon. Sjøl om regjeringa i Iran har vist en prinsippfast holdning i sin motstand mot *begge* supermakter og protestert kraftig mot Sovjets

invasjon i Afghanistan, er det ikke utenkelig at Sovjet vil fortsette sin frammarsj mot oljekildene i Iran og Midt-Østen for øvrig. Enten argumentene blir at Iran trenger «hjelp» for å slå tilbake USA eller Sovjet føler seg «truet» av en ustabil situasjon, er det i alle fall bombesikkert at de nye tsarene vil forsøke å utnytte den ustabile situasjonen i området.

De nasjonale minoriteter

De nasjonale minoritetene har også vært en faktor som har skjerpet motsetningene i det nye Iran — og det er en faktor som Sovjet med sikkerhet vil forsøke å utnytte til sine egne ekspansjonistiske formål. Det har vært store motsetninger i både Kurdistan, Azerbaijan (grensa mot Tyrkia) og Baluchistan (grensa mot Pakistan). Det sistnevnte området er etter okupasjonen av Afghanistan blitt den mest sannsynlige innfallsporten for forsøk på

sovjetisk innflytelse og utnyttning av regionale motsetninger. I første rekke er det kravet om nasjonale rettigheter og sjølstyre som har blitt fremmet fra de forskjellige nasjonalitetene. Regjeringa har hatt en tveetydig holdning til disse kravene. Ved forskjellige anledninger har det vært forhandlinger for å løse problemene, men det har også blitt satt inn regjeringsstyrker ved noen tilfeller som har kostet mange menneskeliv.

Det er opplagt rettferdige krav som stilles av de nasjonale minoriteter og kampen mot persisk sjåvinisme er en lang og seig kamp. Dersom ikke disse problemene blir løst, kan det brukes som springbrett til innblanding fra utenlandske imperialistiske krefter. Like mye som vi må ta avstand fra alle forsøk på diskriminering av de nasjonale minoritetene, like viktig er det å bekjempe alle krefter i disse områdene som går i utenlandsk tjeneste.

Demokrati før og nå

Endelig er spørsmålet om demokrati en vesentlig faktor for hvordan den islamske revolusjonen skal utvikle seg.

Iran er et land i den 3. verden som bærer med seg mange av de trekkene som er typiske for den 3. verden. Bl.a. en analfabetisme på 40 prosent. I en slik situasjon vil ofte en politikk for å lære massene elementære kunnskaper bety mer totalt sett en vår tradisjonelle målestokk på demokratiske rettigheter. Sjøl om ytringsfrihet, trykkefrihet o.l. er viktig nok.

Khomeini har tatt en del tiltak for å utrydde analfabetismen, bl.a. blir det gitt elementærundervisning i masseomfang fra moskéene. I løpet av det siste året har det antagelig skjedd mer på dette området enn i løpet av 25 år under sjahen. Den nye grunnloven som ble vedtatt i desember garanterer også en god del rettigheter som var ukjente under sjahen. Samtidig gir den presteskaptet utstrakte muligheter og makt til å oppheve de samme rettighetene etter eget for godtbeffinnende. Det vil derfor være praktisering av denne loven som blir avgjørende. Så langt vi har vært i stand til å undersøke dette, er det liten tvil om at det finnes større demokratiske rettigheter i dag enn under sjahen. Og forholdene er friere enn i de fleste land i Midt-Østen. Partier og aviser av forskjellige avskygninger får operere mer eller mindre uhindret. I høst ble det gjort framstøt for å innskrenke disse mulighetene,



Fra den okkuperte amerikanske ambassaden i Teheran. En aksjon som har skadet den islamske revolusjonens rennøme i verdensopinionen. Grunnen til at okkupantene har kunnet fortsette uke etter uke skyldes det intense hatet som det iranske folket føler overfor sjahen og USA. Dette har sin bakgrunn i 25 års imperialistisk utbytting fra USA sin side. Sjahen er ikke bare symbolet på denne perioden, han har et personlig ansvar og tusenvis av liv og torturofre på samvittigheten. (Foto: Røde Fane)

IRAN

og det finnes opplagt grenser for hvor langt man kan gå i kritikken av den islamske republikken før man møter truselen om kroken på døra.

Enkelte hevder at forholdene i Iran nå er like ille som under sjahen. Etter vår mening er dette å skyte langt over målet. F.eks. har det vært foretatt i alt ca. 800 offisielle henrettelser siden sjahen falt. Det overveldende flertallet av disse har vært SAVAK-agenter og framstående militære skikkelser som hadde personlige ugjerninger under sjahens terror å stå til ansvar for. Disse har med rette blitt sammenlignet med torturister av Rinnans kaliber fra andre verdenskrig. Vi vet at sjahen-regimet av Amnesty International ble karakterisert som det største terrorregimet i vår samtid og vi kjenner til titusenvis av dødsofre og beskrivelser av grusomhetene i torturkamrene til SAVAK. Alikevel er det grunn til å stille spørsmålsteget ved måten rettssakene og henrettelsene har vært utført på. De har vært summariske og skapt lite troverdighet overfor omverden.

Det forekommer rapporter om vilkårligheter og overgrep mot menneskerettighetene også i dagens Iran og vi skal ta disse rapportene alvorlig. Ofte kan det være vanskelig å slå fast om angrep på partilokaler/aviser o.l. har blitt foretatt av reaksjonære bander eller etter ordre fra myndigheter. Det finnes i alle fall eksempler på at Khomeini har kritisert slike overgrep. Mye vil være avhengig av hvordan de islamske lovene blir anvendt i tida som kommer. Her finnes det forskjellige tendenser i presteskapet. Det har helt sikkert funnet sted overgrep i religionens navn samtidig som massemedia i vesten antagelig har overdimensjonert dette.

Iran har krav på vår støtte i kampen for nasjonal uavhengighet, og mot alle forsøk på innblanding fra supermaktene. Det er et åpent spørsmål hvordan den islamske republikken vil utvikle seg. Hvis de islamske lederne er i stand til å skape framskritt økonomisk og sosialt for de brede lag av folket, kan de regne med fortsatt støtte i folket. I motsatt fall vil den religiøse betydninga av revolusjonen bli trengt mer i bakgrunnen og folket vil se seg om etter andre ledere som kan virkeliggjøre deres håp om en bedre framtid.

Rune Ottosen

KVINNESPØRSMÅLET

Det er ikke slø



Kvinnekampen i Iran dreier seg først og fremst om kampen for sosial rettferdighet og demokratiske rettigheter. Den ensidige fokuseringen på sløret i vest viser en mangelfull forståelse for den iranske revolusjonen. (Foto: Klassekampen)

IRAN

I IRAN: Sløret kampen står om!

Kvinnene i Iran. Det har vært skrevet og sagt mye om dem det siste året. Vi har hørt om sløret, «chadoren», som kvinnene angivelig er tvunget til å bære, om mishandling for prostitusjon og utroskap, om forbud og påbud som begrenser kvinnenenes virkefelt. Korte meldinger som sjokkerer og skremmer oss i «det siviliserte vesten», som overbeviser oss om Khomeinis barbari.

Men hva om vi tar den nye og voksende iranske kvinnebevegelsen på ordet? Hva om vi prøver å frigjøre oss fra vår vestlige målestokk, prøver å se på kvinnespørsmålet i Iran med «iranske øyne»? Hva vil vi da mene om sjahens «kvinnevennlige» profil, om framtida til de iranske kvinnene i den islamske republikken?

Sløret — chador

Tynn og beinete, ung og fattig. Hun satt på fortauet og lena seg mot et utstillingsvindu. Hun hadde et stort, tynt svart tøy-stykke lett over håret og ned langs skuldrene. Blusen var kneppa helt ned og brystet bart. Hun satt og ammet en 3—4 måneder gammel unge.

Den kvinnelige sjåføren — en dame i 50-åra med hvit Mercedes hadde knyttet det svarte sløret under haka for å ha armene fri til ratt og gearing. Ei jente i flagrende svart, godt overskreps på en Harley Davidson. Kvinner med chador — «slør».

Enkelte bruker den svarte fotside «non-netypen». Andre hadde gått over til lyse, blomstrete stoffer som er åpne i halsen og bare rekker til midt på leggen. — «Motebildet» var variert. Det var like mange av «de andre» i Teheran sentrum. De «uten slør». Damer i anstendig skjørt og bluse, kvinner i siste pariseremote, olabuksejenter med sandaler og herreskjorte.

Med eller uten slør

Argumentene for og imot slør er der. Islamske kvinner hevder at de ikke vil bli

gjort til mannens sex-symboler og imperialisismens moteslaver. Å kle seg vestlig, er ikke identisk med kvinnefrigjøring. Enkelte kvinner som kaster sløret, ser på dette som en protest mot religionens kvinneforakt, mot ektemannens hele og fulle eiendomsrett over kvinnekroppen.

Argumentene både for og imot den tradisjonelle islamske klesdrakten er gode. Men må jeg, ei jente fra kvinnebevegelsen i Norge, ta stilling?

Khomeini foretrekker kvinner med chador, det er hevet over enhver tvil. Like sikkert er det at sjahen foretrakk sin Fara Diba, den vakre, motebevisste og vestlige typen. Men skal disse to mannfolka få legge premissene for kvinnebevegelsen i Iran? Skal vi kvinner i Vesten, med Kate Millett i spissen, bære ved til bålet?

Sløret har vært et viktig kvinnespørsmål

Under opprøret mot sjahen var sløret *kvinnenes* symbol på motstand. Det var også et nyttig plagg som mang en gang beskyttet ungene mot sjahens politiske skjulte våpen og murstein til barrikadene.

I 1934 fikk Reza Shah vedtatt en lov

som forbød kvinner å bære sin chador offentlig. Kvinner med slør ble nektet å handle i butikkene, de var uønskete på busser og tog. Den dag i dag verserer det utallige historier om kvinner som ble ydmyket, trakassert og «avslørt» på åpen gate. Det er vanskelig for oss å forstå hva 7 år med chador-forbud innebar for de islamske kvinnene. Mange foretrakk å holde seg hjemme framfor å gå ut «naken». De fattige kvinnene hadde ingen mulighet til å erstatte chadoren med akseptabel klesdrakt.

I dagens Iran

er det ikke chadortvang. Selv i «løvens hule», på regjeringskontorene i Teheran, arbeider det kvinner med vestlig klesdrakt.

I dagens Iran sitter tusenvis av kvinner, 15-åringer såvel som 40-åringer, for første gang og diskuterer, organiserer og bygger opp en kvinnebevegelse. Skal intellektuelle kvinner i moderne klesdrakt møte mistro og forakt blant sine medsøstre? Skal en iransk kvinne bli nødt til å kaste sløret før hun går på kvinnemøte?

T. Ø.

IRAN

IRANSK KVINNEAKTIVIST: — Vi kvinner har ikke tapt på revolusjonen

— Har kvinnene i Iran tapt på den islamske revolusjonen? Mange av dere kvinner i vesten går med den oppfatning, ikke sant? Men kanskje dere har fått et ensidig bilde av revolusjonen, og det som har skjedd etterpå?

I vår ble jeg intervjuet av en kvinnelig fransk journalist. I en og en halv time snakket vi om chador — jeg sa hele tiden: Men dette spørsmålet er ikke så viktig. Se på meg, jeg går barhodet. Reis til Isfahan. Der vil du få se at over 60 prosent av medlemmene våre bruker chador. Men vi arbeider alle for kvinnene i Iran, og vi respekterer hverandre. Nå vil jeg helst snakke om andre ting.

Vi kvinner i Iran har ikke tapt på revolusjonen. Vi har vunnet mye. Men hvis dere trodde at revolusjonen mot sjahen skulle frigjøre kvinnene i Iran, så er det klart at dere måtte bli skuffet. Vi trodde ikke det. Revolusjonen ble starten på kvinnekampen i Iran, en god start.

— Kan du forklare dette nærmere?

— Dere vet at under kampene mot sjahen i fjor, var kvinnene i bevegelse. De satt ikke hjemme ved grytene slik de pleide. De tilbrakte dagene i gatene, på universitetsområdet, lagde egne kvinnekundemonstrasjoner. Dere må forstå at dette var en helt ny verden, en ny virkelighet for oss. Det var ikke ektemannen som «tok kvinnene med seg». Mange iranske menn ble forbauset over kvinnes selvstendige aktivitet. «Black Friday» (8. sep-

tember) er vår merkedag. Den dagen ble flere hundre kvinner og barn skutt i en fredelig demonstrasjon. Kvinnene gjorde denne dagen til et vendepunkt for kampen mot sjahen. Vi visste da at vi måtte og ville vinne. Kvinnene fikk noe vi kanskje kan kalle selvbevissthet. Mennene lærte seg å respektere oss. Hvis dere prøver å se på dette med «iranske øyne», så vil dere forstå at mange hoder fikk helt nye, revolusjonære tanker om kvinner. Det ble ikke stilt spesielle kvinnekraav i kampen mot sjahen. Så langt var vi ikke kommet. Men kvinnene tok det første skrittet «på egne bein».

— Men hva har skjedd etterpå, under Khomeini? Hva har de igjen for innsatsen? Det islamske presteskapet uttaler seg mot kvinnelige dommere, for chador, mot at kvinner skal synges i massemedia, mot «the Family protection Act». Det er lett å dra konklusjonen at kvinnene har tapt på revolusjonen?

— Det er klart at Khomeini ikke kan frigjøre kvinnene. Vi legger stor vekt på å kritisere f.eks. grunnlovstilkastet. Det er heller ikke sikkert at vi når fram med kritikken vår — i første omgang. Men dere bør vite at det er forskjellige syn på kvinnespørsmålet også blant de religiøse lederne. Regimet er nytt. Vi tror ikke det er avgjort ennå hva slags linje det vil følge i kvinnespørsmålet. Hvis vi er enige om at kvinnes frigjøring må være vårt eget verk, så kan det være på sin plass å trek-

ke fram det positive som har skjedd med kvinnespørsmålet etter revolusjonen.

Kvinnene strømmer til og bygger den organiserte kvinnebevegelsen i rekordtempo. Det er først og fremst intellektuelle kvinner som går i spissen. Under sjahen var kvinneorganisasjonene forbudt, i dag ber myndighetene oss komme med uttalelser til grunnlovstilkastet. Vi arbeider legalt, kvinneaviser kommer ut. For dere er kvinneorganisasjoner sjølsagt, for oss er det noe nytt. Det er mange forskjellige kvinneorganisasjoner. Noen er mer direkte knyttet til den muslimske bevegelsen, en er knyttet til National Democratic Front. Vår organisasjon, Iranian Womens League, har i løpet av 4 måneder etablert seg i 20 større og mindre byer, med 2—3000 aktive medlemmer.

Jeg vil understreke at den nye kvinnebevegelsen er det viktigste fremskrittet for oss etter revolusjonen. Vi føler at iranske kvinner gjennom den får det redskapet de trenger for å gå løs på — for å presse mot — den sosiale urettferdigheten som rammer kvinnene så hardt.

— Hva mener du er det viktigste kvinnespørsmålet i dagens Iran?

— Hva skal jeg kalle det? Demokrati i familien? I forhold til mannen, er kvinnen umyndig. Kvinnene har ikke engang juridiske retter til barna. Hun er mannens eiendom og har ikke engang lov til å reise, søke jobb eller skaffe seg prevensjon uten hans tillatelse.

IRAN



Det andre problemet er at kvinner og barn står helt vergeløse dersom de blir forlatt av sine ektemenn. Det skjer ofte. Verken samfunnet eller ektemannen har noen som helst sosiale eller økonomiske forpliktelser overfor enslige mødre. Hvis hun er heldig, tar familien seg av henne. Men i et samfunn som vårt, mister kvinnene sin verdi som menneske når de blir skilt, de blir tvunget til å forlate sitt sosiale miljø og «skjule seg» i slummen i byene.

Det tredje, og ikke minst viktige, er analfabetismen blant kvinnene. Helt opp til i dag har kvinnene i Iran så å si vært utestengt fra utdanning og skolegang. Hele 75 prosent av kvinnene er analfabeter, på landsbygda 92 prosent. Skolene er ofte segregert, og pikeskolene legger langt mindre vekt på allmennutdanning. 1/3 av de få jentene som får gymnasutdanning, spesialiserer seg i faget «husholdning». Dette emnevalget utelukker dem fra høyere utdanning. Selv har vi flere steder i landet satt i gang skoler for analfabetiske kvinner. Det er svært gledelig at myndighetene nå kommer etter og har lansert et større prosjekt for å bekjempe analfabetismen.

Når du stiller spørsmålet om hva som er iranske kvinners problemer, må du være klar over de enorme kontrastene — forskjellene — mellom iranske kvinner. Vi har de kvinnelige juristene som stiller krav om lik rett til dommerembeter. Dette er et viktig prinsipielt spørsmål. Men vi kan ikke innsnevre kvinnespørsmålet i Iran til de eksemplene du nevnte i stad: Kvinnelige jurister og kvinnelige sangerinners rett til å utøve sitt yrke. Kampen for sosiale forbedringer, for å løse fattigkvinnenes problemer må komme mye mer i fokus — også internasjonalt. Vi er takknemlig for all støtte vi får fra kvinner i vesten. Men vi vil også be dere om å forsøke å se på kvinnespørsmålet i Iran med «iranske øyne», utfra våre forhold.

T. Ø.

Emed Fircuzeh Vaziri legger her fram sine tanker om kvinnefrigjøring i Iran. Hun ser den islamske revolusjonen som et framskritt for iranske kvinner og er mer opptatt av sosial framgang og mer demokrati for kvinnene enn spørsmålet om slør eller ikke slør.

IRAN

Var sjahens politikk kvinnevennlig?

«The Family Protection Act» ble vedtatt i 1967, under sjahen. Khomeini har uttalt seg negativt om loven, men formelt sett er den ikke opphevet.

Familiebeskyttelsesloven gav kvinnene 3 viktige rettigheter:

1. De fikk lovfestet retten til å *søke* om skilsmisse.
2. Beskyttelse mot polygami: Ektemannen må ha konas skriftlige godkjenning for å kunne ta seg flere hustruer.
3. Den gir moren foreldreretten over ungene dersom faren dør. (Tidligere tilfalt barna farfaren eller en annen mannlig slektning.)

Denne loven er blitt brukt som et bevis på sjahens kvinnevennlige politikk. Det kan derfor være interessant å se litt nærmere på loven, på hvordan den fungerte i det iranske samfunnet.

RETTE TIL SKILSMISSE

Før 1967 hadde kvinnene ikke engang retten til å kreve skilsmisse, og på denne bakgrunnen må en se loven som et begrenset framskritt. Likevel innebar den langt fra noen formell likestilling mellom kjønnene. Mens mannen ifølge loven automatisk får skilsmisse, må kvinnene derimot legge fram «særskilt gode grunner» som skal overprøves av retten. I tillegg har faren en ubestridt rett til barna, vel å merke dersom han sjøl ønsker å ta seg av dem.

INGEN BESKYTTELSE VED SKILSMISSE

De «forlatte» kvinnene har lenge vært et av de største sosiale problemene i Iran. Skilsmisse er kanskje det de *fattige* kvinnene frykter mest av alt. Dersom en mann forlater kone og barn, har han ingen juridiske eller økonomiske forpliktelser. Hun får ingen hjelp fra myndighetene, og muligheten til å brødfø seg sjøl og ungene er minimal. I de store byene bor enslige mødre på gater og i parker, lever av tigging, småhandel eller prostitusjon. Slik som forholder er i dag, kan de fattige iranske kvinnene slett ikke bruke «retten til skilsmisse». Som skilt mor har hun *ingen framtid*. For intellektuelle kvinner, for overklassens kvinner — derimot — ble «The Family Protection Act» og «retten til skilsmisse» en viktig forbedring.

POLYGAMIET

Lovens beskyttelse mot polygami, viste seg å bli en papirbestemmelse. En kjenner til svært få tilfelle hvor kvinner har nektet ektemannen å ta flere hustruer. Hvorfor? Jeg tror ikke årsaken er at kvinnene er så tradisjonsbundne at de ser på polygamiet som noe naturlig og riktig. Det er mer sannsynlig at deres rettsløse stilling i familien, redselen for å bli forlatt og ikke minst analfabetismen, gjør det rett og slett umulig for kvinnene å *bruke* denne loven for å beskytte seg mot polygamiet.

Utviklingen i Iran har likevel gått i retning av stadig færre polygame ekteskap. Dette skyldes bl.a. påvirkning fra vestlig kultur og at kvinner i de høyere befolkningslagene har fått en bedre posisjon i samfunnet. I *dagens* islamske aviser kan en lese artikler som forsvarer de polygame ekteskapene som en «aktverdig» samlivsform og et «godt» tilbud til kvinnene. De angriper det de kaller «utvekstene» av polygamiet, menn som tar seg flere hustruer av seksuelle grunner og menn som tar seg elskerinner på si.

UTROSKAP

«The Family Protection Act» rokket ikke mannens uinnskrenkede makt i familien. Det finnes eksempler på at kvinner til og med er blitt drept p.g.a. utroskap. Av vestlig presse er dette blitt brukt for å vise Khomeinis barbariske kvinnesyn. Jeg vil ikke et sekund prøve å benekte at slike grusomheter finner sted i dag. Men en skal også være klar over at dette ikke er noe utbredt fenomen, og heller ikke noe nytt fenomen satt i verk av den islamske revolusjonen. Side om side med «The Family Protection Act» eksisterte også andre ekteskapslover i sjahens Iran. Sitat: «Hvis en mann finner sin hustru i en avslørende situasjon med en fremmed mann og myrder eller skader en av dem, kan han ikke bli straffet for denne handlingen ... Hvis en kvinne ikke blir myrdet, kan hun bli straffet med ett til fem års fengsel».

Dette var lov og virkelighet under sjahen, og det er det den dag i dag. Khomeinis sønn gikk i sommer ut og fordømte slike straffemetoder, men det er vanskelig å si hva den islamske staten vil gjøre, annet enn å komme med forsiktige uttalelser.

T. Ø.

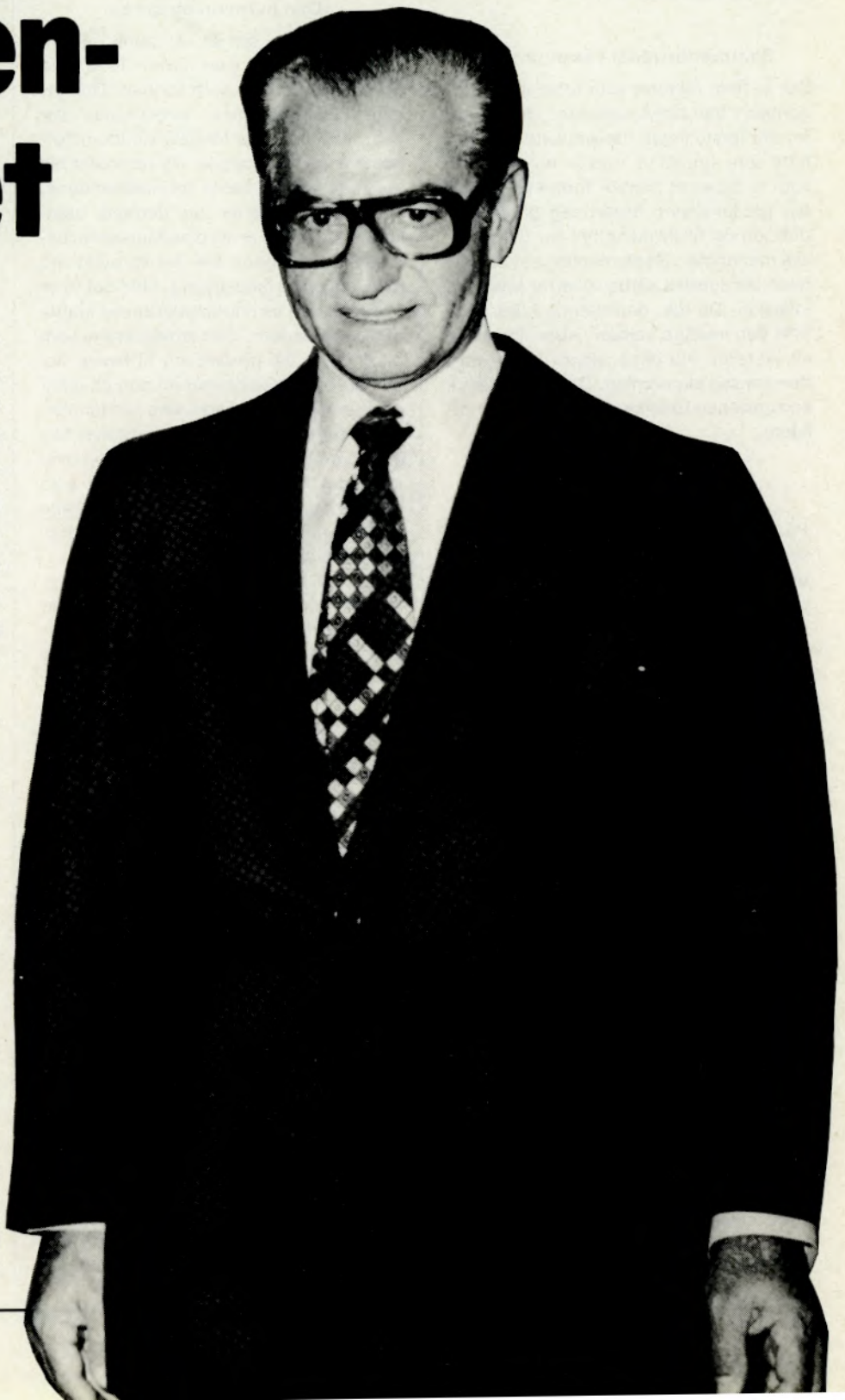
IRAN

Han styrte landet mot sammenbruddet

Hvorfor var sjahen så forhatt? Hvorfor er opinionen så bastant mot USA? Mye av forklaringen ligger i den økonomiske politikken som ble ført mens sjahen og USA kontrollerte utviklinga. Det ble lagt liten vekt på Irans egen utvikling. Monopol-selskapene tenkte mer på den billige arbeidskrafta og oljerikdommene. Dette førte til sammenbrudd i økonomien, det viktigste grunnlaget for sjahens fall.

Artikkelen drøfter også hvorfor massebevegelsen ble islamsk og årsaken til at f.eks. venstrekreftene ikke ble noen ledende faktor.

En viktig del av det ideologiske innholdet i propagandaen mot den islamske revolusjonen i Iran har vært å spre inntrykket av at sjahen og hans regime representerte framskrittet og sivilisasjonen, i motsetning til de nåværende lederne. Slik agitasjon dekker over det faktum at sjahens regime representerer et av de mest brutale despotier verden noen gang har sett. (Dette er utførlig dokumentert andre steder og vi prioriterer ikke plass til det her). Uansett hva man måtte mene om Khomeini, er det derfor klart at et hvilket som helst regime som på samme måten hadde brutt med båndene til imperialismen, ville møtt angrep fordi disse kreftene alltid vil beklage at så gunstige profittkilder blir



IRAN

tatt fra dem. I det følgende skal vi påvise hvordan den økonomiske krisa bidro til at sjahens påfugltrone falt — nettopp fordi økonomien ikke var bygd opp for å tjene det iranske folket, men var en melkeku for internasjonale monopoler.

Sammenbruddet i økonomien

Det er flere faktorer som førte til at økonomien i Iran brøyt sammen. Landet har for det første ingen basisindustri som har hatt som formål å utvikle en økonomi som er tilpasset iranske forhold. I stedet har produksjonen basert seg på delproduksjon og filialvirksomhet for utenlandske monopoler. Dette medførte at økonomien ble spesielt sårbar overfor kriser og inflasjon. Da den omfattende krisa rysta hele den vestlige verden i siste halvdel av 70-tallet, slo dette ekstra hardt inn i den iranske økonomien. Den omfattende korrupsjonen forsterket dette bildet ytterligere.

Oljen

På hele 30-tallet stod kravet om nasjonalisering av oljeindustrien sterkt. På denne tiden var det britisk imperialism som stod sterkest i Iran og det fantes ikke politisk styrke nok til å ta en konfrontasjon med BP og de andre selskapene som hadde konsesjon. Først da den populære Mosaddegh ble valgt til statsminister i 1951, ble nasjonaliseringen gjennomført. Dette skjedde på et tidspunkt da oljeeksporten økte og oljas betydning for økonomien steg betraktelig. Den iranske nasjonalfor-samlinga vedtok krav om full eiendomsrett til oljereservene og produksjonsutstyret og overtok den fysiske kontrollen over oljeinstallasjonene. Statskuppet i 1953 var et direkte resultat av denne harde linja mot imperialismen. De som stod bak kuppet var en allianse av sjahen, offiserer, britisk og amerikansk imperialism satt i verk under ledelse av CIA — et faktum som ingen i dag benekter. Dette ble også USA-imperialismens innfallsport til Irans økonomi. Amerikanske oljeselskaper som hadde vært urepresentert i Iran overtok kontrollen med 40 prosent av oljeutvinninga (Figur 1). Jakten på maksimalprofitt førte til at utvinningstakten økte i takt med oljeprisene (se tabell 1). Hvis det hadde kunnet fortsette slik regner man med Irans oljeresurser ville vært uttømt

rundt århundreskiftet. Et av resultatene av den islamske revolusjonen er bl.a. at utvinningstempoet er skåret ned til 1/3.

«Den hvite revolusjon»

Sjahen skryter sjøl av at hans såkalte «hvite revolusjon» som startet i 1962 førte til voldsomme framskritt for Iran. Den uttalte hensikten med revolusjonen var bl.a. å forandre de føydale eiendomsforholdene på landsbygda. Og forandret ble de, men ikke til beste for småbøndene. Sterke finanskrefter og dermed utenlandsk kapital økte sin eiendomsandel betraktelig. Riktignok ble det sprøytet inn mye kapital på landsbygda. Men det førte til at de store eiendomsselskapene kjøpte opp småeiendom. Den arbeidskrafta som ble frigjort, ble presset inn til byene der den ble billig arbeidskraft for den tiltagende strømmen av utenlandske monopoler. Dette førte også til at storkapitalen fikk økt kontroll over naturressursene og over markedet for matvarer. De lovene som ble gjennomført for å styrke den «hvite revolusjonen» begunstiget de store monopolene skattemessig.

Vi skal gi et eksempel på hvordan den «hvite revolusjonens» inntog på landsbygda virket. Selv om det er det grøtteste eksempel som finnes, sier det en del.

I Khuzistan i en provins i sydvestre Iran gikk fire store konserner sammen om et jordbrukselskap som skulle finansiere nydyrking av 72 000 hektar mark. De fire selskapene var Chase Manhattan Bank, Shell, Dow Chemical corp. og Bank of America.

Den iranske staten skulle på sin side garantere vanningsanlegg og tvangsflytting av 38 000 jordbruksfamilier for å gi plass til dette gigantprosjektet som skulle bli «Irans brødkurv». Prosjektet mislyktes totalt. Dårlig planlegging, korrupsjon og kraftig motstand fra bøndene førte til at kostnadsberegningene steg med 300 prosent på fem år. Tapet på prosjektet ble på 5 millioner dollar og staten måtte overta hele prosjektet. Det var ikke bare en økonomisk fiasko, det fikk katastrofale følger for lokalbefolkningen. Mange ble enten tvangsfordrevet med vold eller ble fullstendig ruinert økonomisk.

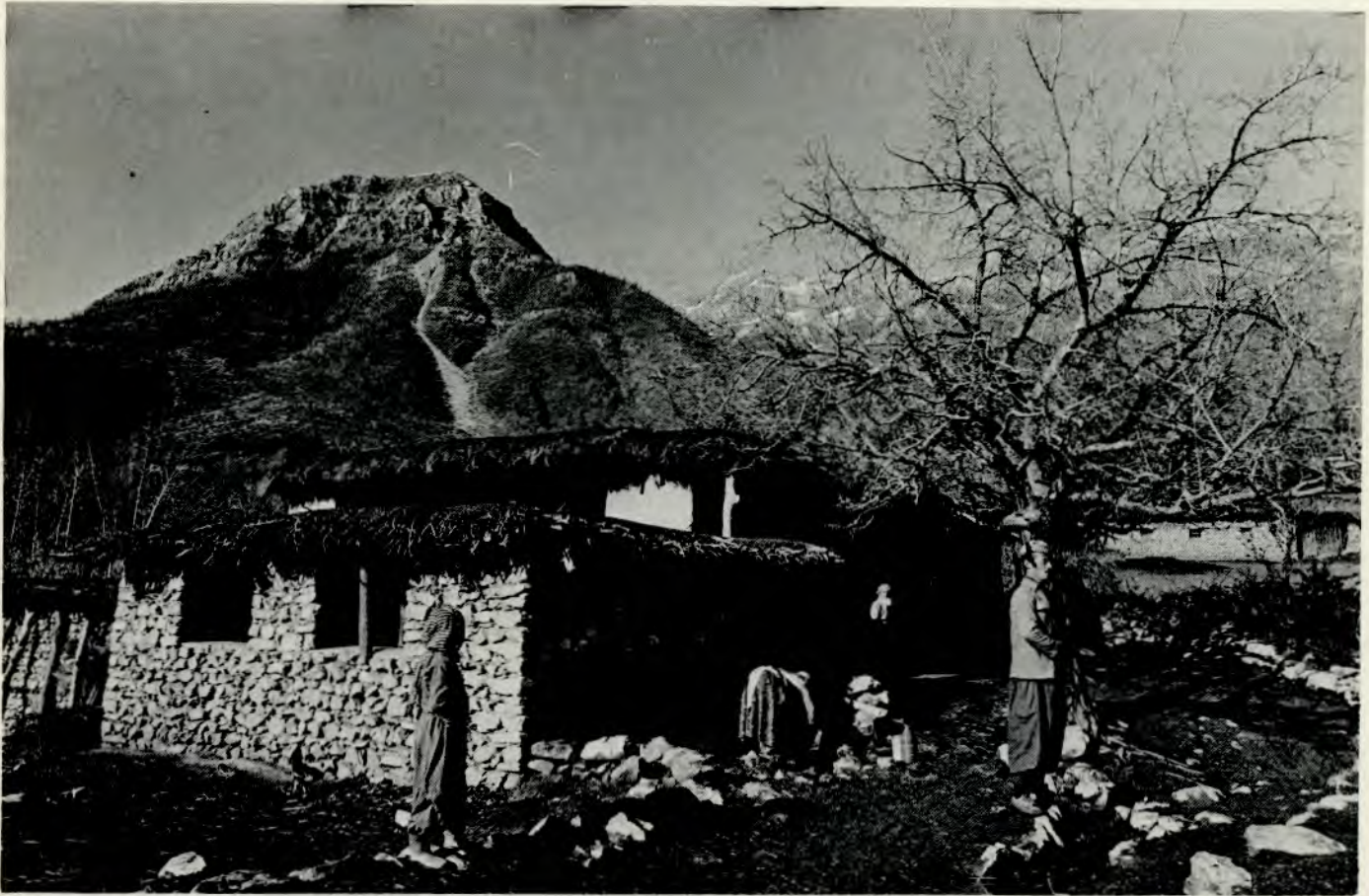
Økte oljeinntekter

Som det framgår av tabell 1 økte oljeinntektene til Iran drastisk i 1973–74. Dette var først og fremst resultat av prisøkningen til OPEC, en av de få tingene som noen gang brakte sjahen i motsetningsforhold til USA. Store deler av disse summene ble pumpet inn i det militære, som gjennomgikk en storstilt modernisering. Det ble også satset på en rekke vege og havneanlegg som hadde militære formål. Til tross for at det faktisk ble satset en del kapital i tungindustrien, ga dette langt mindre uttelling enn ventet, bl.a. på grunn av byråkrati og korrupsjon. Dette blir bl.a. dokumentert av Asbjørn Løbræk i en artikkel i det danske tidsskriftet *Politica*, der heter det bl.a.:

«De fleste prosjektene i tungindustrien ble forsinket, dyrere og produserte til slutt langt mindre enn planlagt produksjonskapasitet. Et illustrerende eksempel er Aryamehr-stålverket ved Isfahan som i 1975 og 1976 oppga at produksjonen tilsvarte full kapasitet, nemlig 0,6 mill. tonn pr. år. Problemet var bare at dette var produksjonen fra smelteverket, mens derimot valseverket var ute av funksjon i lange perioder på opp til 3 måneder sammenhengende slik at produksjonen av stålplater og stålwirer lå langt under den oppgitte kapasitet. Planer trukket opp i 1973 forutsatte at Aryamehr-stålverket skulle utbygges til en produksjonskapasitet på 1,9 mill. tonn i 1975 og 4,0 mill. tonn i 1980. I august 1977 var planene revidert slik at 1,9 mill. tonn skulle nås i 1978 og den tredje utbyggingsfasen (4 mill. tonn) skulle fullføres i 1983.

Listen over lignende motsetninger mellom «oppfylling» av de finansielle investeringsplanene og et produksjonsvolum langt under planlagt kapasitet i tungindustrien, er omfattende. Her skal vi bare referere til to andre prosjekter. Maskinverktøyfabrikken i Arak startet produksjonen i 1972 og skulle da ha en planlagt kapasitet på 30 000 tonn. Planlagt kapasitet for 1977 i den reviderte versjon av den 5. utviklingsplanen var 75 000 tonn, mens den faktiske produksjonen i 1976 bare var 14 000 tonn. Også en annen maskinverktøyfabrikk, i Tabriz, startet produksjonen i 1972 med en planlagt kapasitet på 10 000 tonn, som skulle øke til 30 000

IRAN



Den fattige bondebefolkninga fikk aldri noe glede av sjahens «hvite revolusjon». Den styrket kapitalismen på landsbygda og ga finanskapitalen innpass. Den fattige bondebefolkningen ble derfor en viktig kraft i kampen mot sjahen. (Foto: Klassekampen)

tonn innen 1977. Den faktiske produksjon var 6000 tonn i 1974 og 10 400 tonn i 1976.

Innenfor tungindustrien var det stort sett bare den petrokjemiske industri som oppfylte de kvantitative produksjonsplanene fordi det ikke ble lagt noen restriksjoner på tilgangen til finansielle ressurser for olje-sektoren. På tross av enorme investeringer var markedsverdien av produktene fra den petrokjemiske industri i 1976 bare 14,7 mia. dollar, eller 2,1 pst. av markedsverdien av den samlede industriproduksjon.» (Iran er periferkapitalistisk industrimodell, motsetninger og sammenbrudd, Politica 4/79)

Krisa i økonomien

I 1977 slo krisa for alvor inn i den iranske

økonomien. Tallene for vekst i bruttonasjonalproduktet illustrerer dette:

1973–74	33,9 %
1974–75	41,6 %
1976–77	2,8 %

Det var flere forhold som gjorde at krisa kom akkurat på dette tidspunktet. Jeg har allerede nevnt de kraftige ringvirkningene av krisa i hele den kapitalistiske verden. Derneft kom fallet i dollar-kursen som en skjerpende faktor. Iran fikk betalt for mesteparten av oljen i dollar, mens 70 prosent av den ikke-militære importen ble kjøpt inn i Europa og Japan, der betalingen ble krevd i mark og yen. Den sagnomsuste «hvite revolusjonen» førte bl.a. til at Iran måtte importere vitale jordbruksprodukter. I 1978 importerte Iran matvarer for 5 milliarder dollar og importen økte i gjennomsnitt med 14 prosent hvert år. Beregningene viste at i 1985 ville landet

vært avhengig av import av 50 prosent av alle matvarer. Den totale importen økte fra 3,2 til 14,2 milliarder dollar i tidsrommet 1973 til 1974. Fordi man ikke klarte å utvikle en eksportindustri ved siden av oljen, ble det katastrofal utvikling i handelsbalansen. Eksporten av andre varer enn olje utgjorde i 1959 22 prosent av importen, i 1973 sank den til 19 prosent og i 1975 var den helt nede i 5 prosent. Irans mislykkede «industrialisering» blir enda tydeligere når vi ser at 2/3 av Irans eksport kom fra de tradisjonelle sektorer (tepper, bomull, tørket frukt etc.) og ikke fra moderne industriprodukter. Til sammenlikning utgjør industriprodukter 50 prosent av eksporten til et land som India.

Dette henger sammen med den måten Irans industri ble bygd opp på, som for øvrig er typisk for nykoloniale land. Indu-

IRAN

striell ekspansjon skjedde ved hjelp av vestlig kapital som først og fremst bygde opp en rekke fabrikker som satte sammen importerte deler. Slik fikk man en lettindustri basert på produksjon av biler, TV og husholdningsmaskiner *uten* at man fikk bygd opp en sjølstendig teknologi og ekspertise. Høye tollmurer på import av tilsvarende ferdigproduserte varer sikret høye profiler for selskapene og iranske kompanjonger.

Dette førte til slutt til en omfattende overproduksjonskrise både innafør byggingbransjen og i disse industriene. Dette viser også Asbjørn Løbræk i den før omtalte artikkel:

«Derimot var det en del industribransjer som etter 1973 opplevde en overakkumulasjon som i 1977–78 slo ut i klassiske overproduksjonskriser. Dette var særlig bransjer som produserer såkalt varige forbruksgoder. Produksjonen av fjernsynsapparater var 17 000 sett i 1973 og økte til 300 000 sett i 1976, mens den reviderte 5. utviklingsplanen forutsatte en produksjon i 1977 på 720 000 sett. I Iran ble det i 1973 produsert 100 000 telefonapparater. I 1976 var produksjonen økt til 270 000 apparater, mens produksjonsmålet for 1977 var 240 000 apparater. Også når det gjelder kjøleskap skjedde det en enorm produksjonsøkning, fra 184 000 i 1973 til 500 000 i 1976.»

Inflasjon og strømbrudd

I 1977 regnet man med en inflasjon på 50 prosent — det sier litt om omfanget av krisa. Vanskelighetene ble ytterligere forsterket ved alvorlige problemer med elektrisitetsforsyningen, som skyldtes dårlig planlegging og korrupsjon. Et eksempel som ikke er utypisk sier litt om situasjonen: Aluminiumverket Arak meldte om 760 avbrudd i strømforsyningen i perioden mars 1976–mars 1977. Disse avbruddene varte til sammen i 550 timer og førte til at produksjonen ble mindre enn halvparten av produksjonen i 1964. Det samlede tapet på grunn av elektrisitetssvikt bare for denne fabrikken, ble på 12 millioner dollar i løpet av perioden 1975–77.

Massebevegelsen

Det er viktig å studere de økonomiske forholdene, ikke bare for å påvise utplyndringen av Irans ressurser, men for å se sammenfallet i sammenbruddet i økono-

mien og framveksten av den massebevegelsen som veltet sjahens regime.

I januar 1978 mistet titusener av bygningsarbeidere arbeidsplassene i Tehran og andre byer. Er det tilfeldig at de store gatedemonstrasjonene mot regimet fant sted i februar 1978, samtidig som den økonomiske krisa for alvor ga seg utslag i masseoppsigelser?

Arbeiderklassens motstand falt sammen med en gjenoppliving av den gamle alliansen mellom ulike klasser og de religiøse institusjonene som også har vist seg tidligere i Irans historie. Bl.a. så vi tilsvarende tendenser i den konstitusjonelle revolusjonen i det første tiåret i det 20. århundret.

De religiøse institusjonene var kommet i et antagonistisk motsetningsforhold til regimet gjennom jordreformene på 60-tallet, og på 70-tallet ble den samme motsigelsen skjerpet på det kulturelle området.

De intellektuelle var den gruppen som var hardest rammet av den politiske undertrykkelse, også der var motstanden overmoden. På grunn av de omtalte problemene i økonomien, var misnøyen på bristepunktet også i småborgerskapet og borgerskapet innenfor handel og industri.

I motsetning til tidligere i moderne iransk historie, klarte de religiøse institusjonene å få klar dominans og ledelse over kampen. Årsaken til dette finner vi i flere faktorer. For det første står den islamske religionen sterkt blant folket i Iran. Det er viktig å understreke at dette ikke er noe nytt fenomen. De religiøse institusjonene og skikkene har eksistert også under sjahen. Når man leser vestlige artikler, kan man f.eks. få inntrykk av at chador (slør for kvinner) er noe Khomeini har funnet på, men det er et faktum at dette har eksistert i århundrer.

Det er viktig å understreke at islam historisk sett har vært et redskap for de undertrykte i Iran, presteskapet har også spilt en viktig rolle i alle de nasjonale og sosiale kampene i Iran i dette århundret. Et viktig prinsipp i shia-grenen av islam, er at folket må streve etter sosial utjamning og rettferdighet. (95 prosent av de troende i Iran hører til denne retningen som også har flertall i nabolandet Irak. De resterende 5 prosentene og flertallet i alle andre land i regionen hører til sunni-grenen). Når islam tolkes, brukes og forstås på denne måten, må det være utslag

av uvitenhet eller kultursjåvinisme å kategorisk fordømme islam som mørkemenenes og den føydale reaksjonens religion og ideologi, slik det ofte blir framstilt i massemedia.

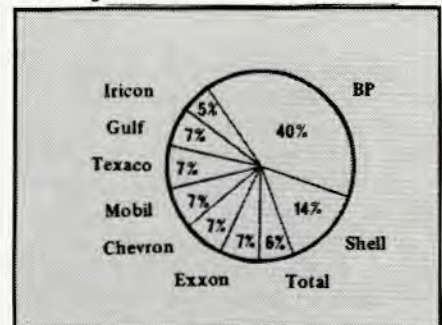
Samtidig er det riktig å ha en kritisk holdning til det som skjer i Iran, fordi anvendelse av religionen alltid vil være et tolkningsspørsmål. Dessuten har det unektelig forekommet og forekommer mye i Iran som det er vanskelig å akseptere uansett om man tar av de sjåvinistiske brillene. Bl.a. synes det klart at de islamske domstolene har gjort seg skyldig i en del vilkårligheter og til og med henrettelser på tvilsomt grunnlag, men omfanget av dette har nok blitt overdrevet i massemedia.

Hvorfor klarte så ikke venstre-grupper

Tabell 1.

	Produksjon (fat pr. dag)	Inntekt (mill. dollar)
1938	203 900	17
1945	336 800	23
1950	635 000	45
1960	1 020 000	285
1965	1 770 000	513
1969	3 044 000	908
1970	3 845 000	1 093
1971	4 566 000	1 870
1972	5 057 000	2 308
1973	5 896 000	5 600
1974	6 021 000	18 523
1975	5 350 000	18 871
1976	5 899 000	20 488
1977	5 622 000	20 735

(Kilde: Fred Halliday: Iran diktatur og utvikling.)



I 1954 ble det opprettet et konsortium som skulle stå for den fortsatte oljeutvinningen. Figuren viser hvordan de forskjellige andelene var fordelt mellom de forskjellige oljeselskapene. Den formelle nasjonaliseringen som ble gjennomført av Mossadegh ble opprettholdt. Men makten lå reelt hos disse selskapene.

IRAN

eller andre politiske krefter å ta ledelsen over denne revolusjonen?

Venstrebevegelsens feil

En av forklaringene er at venstrekreftene gjennom de siste tiårene har gjort en rekke feil som svekket oppslutningen. Det Moskva-tro Tudeh-partiet gjorde seg skyldig i feil og mistet mye av den masseoppslutningen det hadde hatt alt under regjeringa Mossadegh. Mossadegh førte en rettferdig kamp for å løsrive Iran fra grepet til den britiske imperialismen, bl.a. ved å nasjonalisere oljen. I denne skjerpede kampen hvor Irans sjølråderett var alvorlig truet og som vitterlig kulminerte med kupp, førte Tudeh en konfrontasjonslinje mot regjeringa. Det ble bl.a. arrangert massedemonstrasjoner over hele landet med krav om høyere lønninger etc.

Tabell 3.

Produksjon	Totalt Iran	Konsortiet
jan-aug -76	5.7	5.0
1977	5.7	5.1

Eksport

jan-aug -78	5.0	3.0
1977	5.1	3.4

De internasjonale oljeselskaperenes andel av oljeproduksjonen og eksport i millioner fat pr. dag.

Tabell 4.

Land	Prod.	% av total	% økning fra 1976
Sovjet	11 045	17.8	+ 4.9
USA ¹⁾	9 830	15.3	+ 0.9
Saudiarabia	9 235	15.0	+ 7.9
Iran	5 705	9.3	+ 3.9
Venezuela	2 315	3.9	+ 2.8
Irak	2 250	3.6	+ 1.6
Kuwait	1 785	2.9	+ 8.9
Abu Dhabi	1 665	2.6	+ 4.2
OPEC	31 525	51.2	+ 1.5
Hele verden	62 160	100.0	+ 3.6

1) inkl. 1.6 mill. fat flytende naturgass.

Verdensproduksjonen av råolje 1977 i tusen fat pr. dag.

Den kaotiske situasjonen som oppstod gjorde det betydelig lettere for CIA å gjennomføre kuppet. Det gjorde det ikke noe bedre at Tudeh-partiet støttet Sovjets urimelige krav om konsesjon for oljeutvinning. Etter kuppet ble Tudeh-partiet redusert til en liten eksil-klikk. De små gruppene som i de følgende år prøvde å erstatte det vakuumet som oppstod etter partiet, la opp til sekterske eventyraksjoner med isolerte væpnede aksjoner i byene etter inspirasjon av Che Guevara. Riktignok høstet de en del sympati for heroisme og offervilje, men de var et lett bytte for SAVAKs effektive nett. Nå skal det i rettferdighetens navn sies at det var uhyre vanskelig å bygge opp noen revolusjonær bevegelse under den terroren som eksisterte.

Likevel er det et faktum at det var den

Tabell 5.

	jan/juni		
	1978	1977	1976
USA	21.9	39.8	28.2
Japan	20.6	40.5	46.2
Vesttyskland	8.4	15.7	19.2
Italia	6.8	14.5	14.5
Holland	6.4	13.5	17.7
Storbritannia	5.7	14.2	22.7
Frankrike	4.9	9.4	14.6
EEC	33.6	70.6	91.7
OECD	91.3	181.0	200.2
Totalt	123.4	253.0	

Irans råoljeeksport i millioner tonn.

Tabell 6.

Saudiarabia	150.0
Sovjet	75.0
Kuwait	67.0
Iran	62.0
Arabemiraten	32.4
USA	29.5
Libya	25
Kina	20.0
Storbritannia	19.0
Hele verden	645.8
Irans andel av verdens oljereserver 1978 i milliarder fat.	

Kilder der ikke noe annet er oppgitt:

Financial Times, 1978—11—03

Fortune, 1978—08—14

Oil and Gas Journal, 1978—07—31

Gjengitt i Kommentar 11/12-78

islamske bevegelsen som klarte det venstrebevegelsen ikke klarte — å mobilisere det iranske folket fra alle klasser og lag. Ved siden av at det sosiale budskapet i islam ble brukt aktivt, klarte man også å organisere folkemassene bak konkrete krav. Alt sommeren 1977 utviklet det seg svære konfrontasjoner mellom politiet og det islamske fotfolket i Tehrans slumområder. Bakgrunnen var at sjahen ville legge ut store deler av området til luksuriøse boligprosjekter. Videre ble det omfattende massekamper høsten 77 og våren 78 etter det mistenkelige dødsfallet til Khomeinis sønn. Harde kamper mellom teologi-studenter og politi i den religiøse byen Qom ble etterfulgt av sørgebevegelser og massedemonstrasjoner over hele landet.

Som allerede nevnt kom arbeiderklassen i bevegelse på grunn av krise i økonomien med lønnsnedslag og oppsigelser parallelt med dette. Med en slik allianse var det ingen ting som kunne redde sjahen. I denne fasen var det heller ikke tilfeldig at det var moskéene og de religiøse institusjonene som ble sentrene i motstandskampen. Ved siden av at de i kraft av sin ledende politiske rolle var naturlige sentra, var det også de eneste stedene det var mulig å holde politiske massemøter. Sjahen våget ikke å krenke de religiøse områdene med politi-inngrep. Det går derfor mange historier om hvordan gudstjenester i realiteten fungerte som politiske massemøter. Denne politiske siden ved islam har gjort bevegelsen til et reelt alternativ for folkemassene for å virkelig gjøre sine drømmer om en bedre framtid. Hvis vi ikke skjønner det, blir det ikke bare umulig å fatte hva som har skjedd i Iran, det blir umulig å skjønne noe av det som foregår i denne delen av verden, inkludert den innbitte motstandskampen som nå raser mot den sovjetiske invasjonen i Afghanistan.

Rune Ottosen

Kilder:

Fred Halliday: Iran — diktatur og utvikling, Pax Forlag.

Iran — Shahregimets fall — kampen går videre. Utgitt av Iranske studentunionen i Sverige.

Kommentar 11/12—1978

Artikler i Iranian Week, The Iranian og Teheran Times.

Asbjørn Løbræk: Iran — en perifer kapitalistisk industrimodell, motsetninger og sammenbrudd, Politica 4/79.

IRAN

BORGERSKAPET HAR ORDET: *Religionen kan aldri styre Irans økonomi*

Vi kjører rundt i den nordlige delen av Tehran, det tradisjonelle rikmannsstrøket i byen. Det er forbausende mørkt i de fleste husene, enda klokka bare er ni om kvelden. Sjåføren kommenterer dette og sier at 80 prosent av de som har bodd her har forlatt landet. Dels fordi de har støttet sjahen og har tatt med seg det de kunne av verdier for å skape seg en ny framtid i et annet land. Australia er blitt et yndet reiseobjekt for upatriotiske borgere som ikke har tanker for stort annet enn sin egen velferd. Men mange som har reist den siste tida støttet slutt ikke sjahen og var villig til å gi den islamske republikken en sjanse. De er blitt frustrerte fordi de ikke har noen tro på at økonomien vil komme på fote og de irriterer seg over at de må leve etter islamske regler som de ikke har noe forhold til, vel å merke de som ikke er troende. Troende finner man i alle klasser, men skepsisen øker proporsjonalt med den sosiale statusen.

WHISKY PÅ SVARTEBØRS

Mange som likte å ta en drink og en svingom skjønner ikke hvorfor de må leve etter religiøse normer de ikke tror på. Dermed oppstår svartebørsen på brennevin, amerikanske sigaretter, kassettbånd med vestlig popmusikk og illegale diskoteker. Originalmerker av whisky går for mellom 60 og 90 dollar flasken, hjemmelaget vodka for mellom 15 og 30 dollar flasken. De som ønsker å skaffe seg dette og har råd klarer det uten vanskeligheter, men offisielt er Koranens bud overholdt.

Det som skaper atskillig mer problemer enn innskrenkninger i fornøyleslivet er de økonomiske forholdene. Kapitalister og forretningsdrivende kan ikke

operere på samme måte som før, men hvilken rolle er de tiltenkt i den islamske republikken? Det spørsmålet stiller mange seg. De ser situasjonen utifra sine profittinteresser, men dette har interesse langt utover det fordi deres økonomiske virksomhet har ringvirkninger til hele det økonomiske livet.

Vi svingte opp foran huset til en velstående familie. Mannen var entreprenør. Vi ba ham fortelle hvordan han så på situasjonen:

«Jeg er entreprenør i bygningsbransjen. Før kunne jeg ta inn arbeidere til et prosjekt og sparke dem når jobben var over. Den nye grunnloven gjør det umulig å sparke folk. Så kommer arbeiderne til meg og krever høyere lønn. Myndighetene på sin side har ikke laget nye takst- og prisforskrifter og mener vi skal bruke takstene fra det gamle regimet. Når jeg gjennomfører prosjekter for myndighetene vil de betale meg etter disse takstene. Mitt problem blir da at jeg ikke kan imøtekomme arbeidernes lønnskrav på basis av disse takstene. Langt mindre kan jeg ha dem ansatt etter at prosjektet er ferdig og jeg kan jo ikke sparke dem selv om jeg ikke har noe nytt prosjekt å begynne på. Jeg forstår godt at arbeiderne vil ha mer lønn, men myndighetene har ikke en økonomisk politikk som har definert om de vil ha kapitalisme eller sosialisme. De økonomiske lovene fungerer i alle fall ikke under dette systemet.

VAREØKONOMIEN BRUTT SAMMEN

Samtidig har hele vareøkonomien og distribusjonssystemet blitt brutt sammen. I stedet har det utviklet seg et gigantisk svartebørsmarked på alle sektorer i økonomien. Hvis vi skal få betaling etter gamle takster, blir det på den måten umulig for oss å skaffe de varene vi



Demonstranter fra en islamsk sekt. Religionen kan ikke styre økonomien hevder entreprenøren, som etterlyser en klar økonomisk politikk. (Foto: Røde Fane)

trenger. Dessuten har leveransen på en del nøkkelprodukter stoppet helt opp. Det kan virke som fylling, men det kan være nok til å stanse et helt prosjekt. For eksempel er jeg nå i ferd med å gjøre ferdig et byggeprosjekt, men jeg mangler dørhengsler. Jeg skulle ærlig talt betale hva som helst for å få dørhengsler, men hva gjør jeg når det er umulig å oppdrive?

Foreløpig er det ikke mangel på kapital fra myndighetenes side som er den viktigste hindringen for å gjøre ferdig de tusenvis av byggeprosjektene som har stått uferdige siden før revolusjonen. Myndighetene har kanalisert masse penger til de forskjellige departementene, men der stopper det opp. Dels er det aktiv sabotasje fra funksjonærer som er mot det nye regimet. Dels er det folk som saboterer fordi de ikke vil ta ansvar for å sette i gang prosjekter de tror ikke kommer til å bli fullført. De ønsker ikke personlig å komme i heisen på grunn av det. Endelig er det mange byråkrater som frykter prestene. De er redde for å invol-

vere seg i noe de kan bli stilt til ansvar for på et eller annet absurd religiøst grunnlag. For eksempel har myndighetene nå en politikk for å ekspropriere større eiendommer og finansinstitusjoner. Men islam respekterer eiendomsretten. De som blir pålagt å gjennomføre dette frykter derfor senere å måtte stå til rette overfor de mest dogmatiske prestene. Prestene seg imellom blir jo aldri enige om hvordan Koranen skal tolkes.

Dette blir hele tida ledernes dilemma når de skal gjennomføre revolusjonen. Khomeini har for eksempel en uttrykt linje for å støtte småfolk. OK, fattigbøndene på landsbygda tar ham på ordet og okkuperer jordeiendommer. Dette kan man sjølsagt ikke bebreide dem, men det er imot Koranens bud. Myndighetene prøver å utvikle en diffus politikk som tar hensyn til alle disse faktorene, men det er håpløst. Det blir kaos hvis man ikke bestemmer seg for en økonomisk linje. Jeg som kapitalist må vite hva jeg har å holde meg til, det samme gjelder arbeiderne.

RELIGION KAN IKKE STYRE ØKONOMI

Man kan ikke bygge en økonomi på religion. Religionen er metafysisk, men økonomien er virkelig. Enten må politikken styre økonomien eller omvendt. Denne revolusjonen har ikke bestemt seg for om hesten skal dra vogna eller om vogna skal dra hesten. Jeg er blitt tilbudt å være direktør for en fabrikk som er forlatt fordi eieren er dratt til utlandet. Det var en gammel venn av meg som jobber for regjeringa som kom med tilbudet. Siden det var en venn torde jeg å være ærlig, og spurte hvilken fabrikk — all produksjon av betydning står jo stille? Han smilte beskjæmmet og måtte gi meg rett.

Sjåhen var en forbryter og en jålebukk. Han har gjort mye vondt mot mitt folk. Han skreyt av at han moderniserte landet. Det var en bløff. Han bygde aldri opp noe basisindustri. I stedet inviterte han utenlandske selskaper hit. For eksempel brakte General Motors hit de delene som iranske arbeidere monterte sammen til biler. Slik var det over hele fjøla. Økonomien ved siden av oljen var basert på delproduksjon og bygningsprosjekter for utenlandsk kapital. Derfor måtte økonomien bryte sammen til slutt.

Denne økonomien førte til at vi heller ikke fikk noen virkelig arbeiderklasse som i Vest-Europa, men masse arbeidere som var delvis faglærte på noen områder, men som aldri har fått lære et fag skikkelig. Derfor er vi på mange måter aldri kommet i gang med noen virkelig utvikling for dette landet. Jeg er svært desillusjonert, jeg vet ikke hva det skal bli av mitt land.»

R. O.

Omfanget av den sovjetiske utbyttinga av landa i den tredje verden er ikke på det samme nivå som USA-imperialismens, i alle fall har den ikke vært det hittil. Men den finnes, og griper om seg. Metodene er kanskje også noe forskjellige fra de som blir benyttet av USA, men innholdet er det samme. Under USA-imperialismens militærparaply driver de multinasjonale selskapene sin utbytting. Den sovjetiske regjeringa griper mer direkte inn med sine samarbeidsavtaler med landa i den tredje verden.

Vi skal se på en slik «samarbeidsavtale», undertegnet mellom Sovjet og Iran i 1965. Denne avtalen er blitt kanselert av Khomeini. Opplysningene i denne artikkelen stammer i all hovedsak fra CIS-rapport nr. 3, 1979, utgitt av organisasjonen til de iranske utenlandsstudentene.

Avtalen fra 1965

Den 15/2 1965 inngikk Sovjet og Iran en avtale om industrisamarbeid. I denne avtalen inngikk følgende punkter:

- Sovjet skulle bygge et stålverk, en bilfabrikk og en traktorfabrikk i byen Arak.
- For å finansiere disse prosjektene skulle Sovjet yte et lån på 286 millioner dollar, som skulle tilbakebetales i løpet av 12 år til ei rente på 2,5 prosent.
- Stålverket bygges ut i to etapper. Den første skulle bringe produksjonen opp i 600 000 tonn i året, den andre skulle doble denne produksjonen.
- Det bygges samtidig gassledning for eksport av naturgass fra Iran til Sovjet. Denne finansieres av det lånet som er nevnt ovenfor, sammen med et noe større lån fra de gamle imperialismaktene USA, Vest-Tyskland, Japan, England og Frankrike.

Gasseksporten

La oss se litt nærmere på hvordan det gikk med to av de viktigste elementene i avtalen, stålverket og eksporten av naturgass. Her var gassledningen, på 1211 kilometer, avgjørende for avtalen fordi all tilbakebetaling fra Iran til Sovjet skulle skje med naturgass. Følgende mengder gass skal strømme gjennom ledningen i perioden 1970—1985, målt i 1000 m³:



Sovjets pro i rørledning fra Iran

IRAN

1970	6 000
1971	7 000
1972	8 000
1973	9 000
1974	10 000
1975	10 000
1976	10 000
1977	10 000
1978—85	70 000

Fram til og med 1973 betalte Sovjet 6,65 dollar pr. 1000 m³ gass, det var under halvparten av verdensmarkedets priser. Siden Sovjet er sjøforsynt med både olje og gass, kunne de selge dette videre til øst- og vest-europeiske land — og innkassere store profitter. Allerede det første året tjente Sovjet 51 millioner dollar på dette salget. Denne profitten økte etter hvert som Sovjet overtok mer gass fra Iran og verdensmarkedets priser på naturgass steg i været.

Etter 1973 måtte Sovjet betale Iran 8,5 dollar for 1000 m³, men da hadde «oljekrisa» forårsaket en verdensmarkedspris på over 60 dollar. Profittene blei enorme. For Sovjet er denne handelen svært viktig. For å få tak i vestlig teknologi trenger de kapital. Størstedelen av denne kapitalen må de skaffe til veie gjennom eksport av råvarer av forskjellig slag. Industrivarene har store problemer med å konkurrere på verdensmarkedet, og Sovjet kan ikke skaffe seg kapital på den måten. Derfor er Sovjet i dag en stor eksportør av olje og oljeprodukter, sjøl om energisituasjonen i Sovjet også begynner å bli anstrengt.

Gassen blir kjøpt billig i Iran, og solgt dyrt på verdensmarkedet. Det er ikke slik at landa i COMECON nyter godt av denne «gunstige avtalen» med Iran, de må betale verdensmarkedets pris. Profittene havner i Sovjet.

Dette står i grell kontrast til de økonomiske utleggene som Iran måtte bidra med for å bygge gassledningen. Fra 1966 til 1973 beløp utgiftene seg til 464 millioner dollar. I det samme tidsrommet mottok de 200 millioner dollar som betaling for de 30 000 000 m³ naturgass Sovjet fikk fra 1970—73. Dette betyr et «underskudd» på 264 millioner dollar.

Som om dette ikke var nok, inngikk Sovjet, Iran og Vest-Tyskland/ Østerrike/Frankrike en ny avtale i 1975 om transport av gass fra Iran, gjennom Sovjet, til Vest-Europa. Irans kostnader, for 1420 ki-

lometer rørledning, er beregnet til 2,3 milliarder dollar (i 1975-priser). Etter planen skulle rørledningen vært ferdig i år, og ha en kapasitet på 350 millioner m³ naturgass i året. Dette skulle dobles innen 1983.

Sovjet går fram på samme måte som i tilfellet ovenfor. For 1000 m³ naturgass betales 34 dollar til Iran, mens Sovjet framleis kan selge dette videre for over 60 dollar. Ingen liten gevinst når en tar i betraktning de enorme mengdene det her er tale om.

Stålverket er gammeldags

Iran fikk som sagt ikke penger for denne «eksporten» av gass til Sovjet, men et stålverk, en bilfabrikk og en traktorfabrikk.

Stålverket er et kapittel for seg. Det er ikke bare gammeldags, men totalt umoderne. Teknologien stammer fra før krigen. Det er basert på kull, og ikke på naturgass som er en mer avansert form for produksjon. Dessuten har Sovjet diktet plasseringa, langt vekk fra kullfeltene i Iran. Den kostbare transporten av kull har vært med på å bidra til at verket går med kolossale underskudd, en halv milliard dollar i året.

I tillegg har det heller ikke maktet å følge opp produksjonsmålsettingene, noe som også spiller inn når regnskapene skal gjøres opp. Produksjonen var i 1978 oppe i 500 000 tonn, noe som ligger under til og med den første etappeplanen, og langt under målsettinga på 1,2 millioner tonn.

Til sammen tegner historien om stålverket i Akar og gassledningen fra Iran til Sovjet et bilde av den sovjetiske sosialimperialismen som ikke er så vesentlig forskjellig fra den imperialismen vi er «vant med».

Sovjets kapitaleksport kan nok framleis være liten, i forhold til USA, men avtalen viser at den finnes og også hvilke metoder Sovjet bruker i sin eksport av kapital.

«Samarbeidsavtalen» fra 1965 skaffet Sovjet økonomisk og politisk innpass i Iran, og konsekvensene har blitt økt utbytting av det iranske folket. Det skal vi alle være klar over når Sovjet i de nærmeste åra kommer til å prøve å fylle «tomrommet» etter USA-imperialismen i Iran.

e. s.

fitt
er

IRAN

NYDANNET IRANSK M-L-PARTI:

— Vi ønsker enhet med den militante islamske bevegelsen

Den 28/12 1979 ble det stiftet et nytt marxist-leninistisk parti i Iran, det heter Proletarian Party of Iran (PPI). Røde Fane snakket med Madjed Zarkabeh som er medlem av politbyrået i det nye partiet. Han fortalte om bakgrunnen for partistiftelsen og om innholdet i det nye programmet.

— **Hvem stod bak partistiftelsen?**

— Ni forskjellige grupper gikk sammen og dannet partiet. Dette var organisasjoner som omtrent ikke hadde hatt kontakt med hverandre under sjahen. På grunn av den fascistiske undertrykkelsen var det umulig å ha et nært samarbeid før etter

revolusjonen. Derfor har en viktig del av enhetsarbeidet gått ut på å samle oss om et felles ideologisk grunnlag. Det har vi nå klart. Det var tre store organisasjoner som utgjorde kjerna i partistiftelsen. 1. «Revolutionary Organisation of the Tudeh Party». Den hadde sin bakgrunn i en splittelse fra revisjonistpartiet (Tudeh) i 1962–63 da hele ungdomsforbundet og store deler av partiet splittet ut og konstituerte seg på et marxist-leninistisk grunnlag. 2. «Union of struggle for reconstruction of the m-l party». Stiftet i 1971 av folk som brøyt med Tudeh. 3. «The commanders» — stiftet av folk fra 21 forskjellige organisasjoner tidlig på 70-tallet. Disse organisasjonene hadde sin basis i fengselsmiljøet blant politiske fanger, stort sett folk som aldri har vært medlem av revisjonistpartiet. Dette betyr at det nye består av folk som har opptil 15 års kamp mot opportuniste og revisjonisme, i tillegg til årelang kamp mot fascisme og imperialismen.

Det eksisterer nå ingen betydelige m-l organisasjoner utafor partiets rekke. Vi

betrakter samlinga som avsluttet sjøl om vi holder døra fortsatt åpen for 2–3 mindre grupper som ikke ble med i denne omgangen.

PROGRAMMET

— **Hva legger programmet mest vekt på?**

— Det tar utgangspunkt i den konkrete situasjonen i Iran nå og legger hovedvekten på kampen for nasjonal uavhengighet.

For det første analyserer vi faren fra de to supermaktene. USA har fortsatt en økonomisk og kulturell basis i landet. Vi må kjempe for å kvitte oss med restene av disse. Videre må vi hindre at Sovjet erstatter USAs rolle.

For det andre analyserer vi karakterene av den eksisterende ledelsen (Khomeini). Den legger stor vekt på kampen for sosial rettferdighet og demokrati. Dette er arbeiderpolitikk som det er viktig å holde fast ved. Det stemmer også overens med vår egen hovedparole: «Uavhengighet, demokrati og sosial rettferdighet». To



forhold må oppfylles for å kunne gjennomføre dette i den nåværende situasjonen:

1. Det må lages en plan og et program som tar sikte på å gjenreise økonomien og skape sosial rettferdighet. Det må skapes en front for nasjonal enhet som tar sikte på å forene arbeiderklassen, småborgerskapet og det nasjonale borgerskapet.

2. Det må skapes en stor politisk front av følgende tre grupper: a) Den militante islamske bevegelsen, b) det nasjonale borgerskapet, c) revolusjonære sosialister. Slagordet for denne fronten må være: Nei til Sovjet, nei til USA, for et uavhengig Iran som stoler på egne krefter.

Et av de viktigste trekkene ved Khomeini-gruppen er nettopp den militante kampen mot USA-imperialismen. Den ønsker heller ikke å ødelegge demokratiet, men å utvide det. Deres klassebasis er småborgerlig. Den er en ustabil faktor fordi tankemåten deres er karakteristisk for den nedre delen av småborger-skapet. Den er nødt til å skaffe seg poli-

tisk basis blant arbeidere og fattige og prøver dermed å virkeliggjøre islam som et reelt alternativ for nasjonal uavhengighet og for å bedre folks kår. Hvis de skal opprettholde støtten fra de brede lag av folket, må de føre ut en politikk som er i samsvar med deres nære interesser. Det er i forhold til *dette* vi definerer vårt forhold til dem. Det betyr ikke at det er uproblematisk. Vi har kritisk kontakt med dem. Vi ser svakhetene i deres måte å gjøre ting på, men i den nåværende situasjonen er det viktig å skille mellom hovedsaker og underordnede spørsmål.

ULIKE STRØMNINGER

For det første må vi slå fast at det eksisterer forskjellige strømninger og tendenser i presteskapet. Det er splittelse blant prestene i synet på kampen mot supermakten. Det finnes folk der som undervurderer kampen for nasjonal uavhengighet og følgelig har en liberal holdning til kampen mot USA og Sovjet. Andre, bl.a. Khomeini, er konsekvent og hard i kampen mot både USA og Sovjet. Så er det noen

som bare vil slåss mot USA og ikke mot Sovjet.

En annen tendens er det vi kan kalle en egenrådig strømning. Karakteristisk for denne er at den avviser samarbeid med det nasjonale borgerskapet og kommunister. Den undervurderer problemene i forhold til de nasjonale minoritetene. Når folk fra denne strømmingen får fingrene sine borti minoritetspolitikken, blir det trøbbel. Det ser vi nå i Kurdistan.

En tredje skadelig tendens er det vi kaller «utopisk muhammedanisme». Det vil si dogmatiske prester som tror man kan hoppe over hele kapitalismen og økonomien og styre landet etter islam. Disse avfeier intellektuelle og eksperter som «borgerlige» og skyver disse fra seg. Noe som resulterer i at strømmen av slike folk som flytter til utlandet blir unødig stor. Man legger heller ikke nok vekt på å utnytte ressursene til disse menneskene. Disse tre tendensene fører til store kamper og motsigelser innad i presteskapet. De har stor politisk makt, både på grunn av innflytelse over folks tenkning og gjennom den nye grunnloven. Det betyr at om den ene eller andre av disse strømmingene kommer på offensiven, vil det gi seg store utslag i politikken. Det at det hersker åpenbare motsigelser mellom Khomeini og Shariat-madari er bl.a. et eksempel på det. Dette har også gitt seg utslag i gal politikk overfor det nasjonale borgerskapet, de nasjonale minoritetene og forsøk på å innskrenke demokratiet — og til liberalisme i kampen mot supermaktene.

Så har vi problemer i det nasjonale borgerskapet og med ultra-«venstre»-grupper.

Det nasjonale borgerskapet er tradisjonelt liberalt. De ønsker å ta makten sjøl, men har verken politisk styrke eller massebasis. Det skaper friksjoner i forhold til presteskapet på grunn av at det ikke ønsker å dele makta med borgerskapet.

Så har vi ultra-«venstre» som Fedayin-geriljaen pluss revisjonistene som hele tiden lager provokasjoner mot regjeringa og som ønsker å danne basis for en Sovjet-intervensjon. Et eksempel: I en situasjon hvor faren for intervensjon fra supermakten er overhengende i forbindelse med ambassadeokkupasjonen, mobiliserte disse kreftene til en demonstrasjon som ikke retter skytset mot USA og Sovjet, men som først og fremst kjørte mot det nasjonale borgerskapet. Dette er en pro-

IRAN

vokasjon. Slike provokasjoner fører da til motangrep fra regjeringa. Det var det som skjedde i høst da det ble slått til mot aviser og en del partikontorer. Dette førte til at 22 aviser ble stengt. Altså, under påskudd av å slåss mot provokasjoner, slo man til mot demokratiet generelt. Vi så da at krefter som ønsket å knekke regimet og bakvasker regjeringa oppmuntret de «gale» strømningene i presteskabet. I en forbigående periode slo de til mot alt demokrati. Dette vil oppstå igjen og igjen, når det er ustabile forhold. Det er viktig å understreke at dette var forbigående og vår erfaring er at hovedtendensen er utvidelse av de demokratiske rettighetene. Men når antinasjonale krefter kommer på offensiven, blir dette møtt med en feilaktig mot-tendens i presteskabet. I slike tilfeller kritiserer vi regjeringa gjennom avisa vår og ved direkte muntlig kritikk. Vi mener at det er riktig å slåss mot provokasjoner, men er uenig i å gjøre dette gjennom en motoffensiv mot alt demokrati. Vi var mot en generell stengning av disse avisene og syntes det var feil ikke å skille mellom disse avisene innbyrdes. Det var en byråkratisk måte å gjøre det på framfor å mobilisere massene.

Det er klart at det til syvende og sist er uforenlige motsetninger mellom marxisme som ideologi og muhammedansk tro. Men det er ikke viktig nå. Vi må ta utgangspunkt i at presteskabet har lang tradisjon i å slåss mot undertrykkelse. Dette har skaffet dem en posisjon over massebevegelsen som ikke hadde vært mulig for noen andre politiske eller sosiale strømninger. Vi skulle selvfølgelig ønske at massebevegelsen hadde vært ledet av marxist-leninister, men slik er det ikke. Det er et faktum at disse prestene aksepterer reelle anti-imperialister selv om det er ideologiske uoverensstemmelser. Derfor betrakter de oss som virkelig slåss mot USA og Sovjet på en helt annen måte enn revisjonistpartiet.

For oss er det viktig å opprettholde enheten med den militante islamske bevegelsen. Den er tradisjonelt mot sosialisme. Men tidligere i Irans historie har det på tross av det vært mulig å ha en enhetsfront mellom kommunister og militante muslimer. Når det gamle Tudeh-partiet klarte å få til et slikt enhetsfrontarbeid ble det oppnådd bra resultater. Når det på grunn av feilaktig og sekterisk politikk fra kommunistenes side ble gjort feil i dette

arbeidet, ble det store tilbakeslag. Dette enhetsarbeidet sviktet bl.a. rett før sjahen tok makta i 1953 og skadet utvilsomt kampen mot imperialismen.

GRUNNLOVEN

— **Hva synes dere om den nye grunnloven?**

— Grunnloven framhever 3 viktige ting som er i samsvar med vår politikk. Kampen for uavhengighet, frihet og sosial rettferdighet. Dette er saker som er viktige for Irans kamp. Grunnloven nevner konkret kampen mot hegemonisme og den uttrykker klart at USAs plass ikke må erstattes av andre imperialistiske makter. Det blir gitt klart støtte til 3. verdens kamp mot imperialismen.

Grunnloven garanterer en rekke friheter, bl.a. yttingsfrihet, trykkefrihet, organisasjonsfrihet og forsamlingsfrihet. Kampen for sosial rettferdighet blir framhevet spesielt og kampen for å bekjempe fattigdom uttrykt som en målsetting. Den begrenser eiendomsretten til store eiendommer og garanterer eiendomsretten for mindre eiendom. Dette er en grunnlov som kan brukes i kampen for uavhengighet og demokrati.

Samtidig er det en del problemer med denne grunnloven. Det er sjølsagt ingen sosialistisk grunnlov, men sammenligner vi den med andre land i den arabiske verden, er den bra. Vi har to viktige innvendinger mot loven. For det første er den mangelfull i forhold til demokrati og arbeiderklassens rettigheter. Det står ikke noe i grunnloven om streikerett, for eksempel. Heller ikke noe om kvinnes rettigheter og forholdet til de nasjonale minoriteter. Siden dette er mangelfullt kan det utvilsomt misbrukes av enkeltgrupper som kan tolke det på sin måte. For det andre gir den for store rettigheter og fullmakter til det muhammedanske presteskabet. Dette er Khomeinis idé, og det er nytt slik at vi foreløpig ikke vet hvordan det vil bli praktisert. Årsaken er at den islamske kontinuitet skal sikres for framtida. Vi tror at Khomeini mener dette positivt. Han sjøl lever meget enkelt og tenker utfra massenes beste. Han tror at den islamske kontinuiteten vil sikre dette også i framtida, etter at han er død. Dette finnes det sjølsagt ingen garanti for. Khomeini ønsker å stadfeste en tradisjon med direkte mobilisering av massene, og ikke utvikle et byråkratisk styresett. Han praktiserer

dette i praksis også. Han vil ikke at landet skal styres av teknokrater og byråkrater og ser den store makten til det islamske presteskabet som en motvekt til dette.

Problemet er jo at vi ikke vet hva eller hvem som kommer etter Khomeini, og det er her vår kritikk kommer inn. Slik det er nå, har de ledende islamske lederne utstrakte fullmakter. De kan for eksempel skifte ut parlamentsmedlemmer og til og med landets president. Nå er det som sagt for tidlig å si hvordan dette vil bli praktisert. Men det er innlysende at det kan åpne for utstrakt grad av misbruk av maktposisjoner under dekke av å skulle «forsvare islam».

ISLAMSKES LOVER

— **Hvordan praktiseres det islamske lovverket i forhold til grunnloven?**

— I begynnelsen av den islamske revolusjonen ble det praktisert islamsk straffing i form av slag for bestemte typer



IRAN

«lovbrudd». Dette ble stoppet på initiativ av Khomeini i sommer og har siden ikke forekommet offisielt. Alle forsøk på å framstille forholdene i Iran som parallelle med Saudi-Arabia der man hugger henda av forbrytere etc. er løgnpropaganda i vestlige massemedia.

Jeg skal gi et eksempel som viser hvordan dette har blitt stoppet av Khomeini. Helt i begynnelsen forekom det vilkårligheter og overgrep mot kvinner som ble beskyldt for utroskap. Ifølge islams lov er det dødsstraff for dette. Da sa Khomeini: Ifølge islam må det fire øyenvitner til selve utroskapet. Og man må ved hjelp av en gjenstand mellom kroppene bevise at det virkelig forekommer kjønnslig omgang. Med et slikt krav til bevisførsel blir det i realiteten umulig å påvise og praktisere denne typen bestemmelser, og det har da heller ikke forekommet det siste halve året.

AMBASSADEOKKUPASJON

— Hva synes dere om ambassadeokkupasjonen?

— Etter vår mening var ikke okkupasjonen direkte planlagt av Khomeini eller revolusjonsrådet, men hadde utspring i miljøet rundt dem. Dette tror vi bl.a. fordi det tok mellom 24 og 48 timer før Khomeini og revolusjonsrådet gikk ut med støtte til aksjonen.

Vi ser aksjonen som et tiltak for å kanalisere behovet for «å gjøre noe» mot USA som et mottiltak for at de tok imot sjahen. Derfor støtter også vi aksjonen. Det var en provokasjon å ta imot sjahen og det er vanskelig å peke på hva som kunne vært gjort ellers. Vi tror at den egentlige bakgrunn for sjahens besøk var et komplot mellom ham og USA for å sette i gang en form for offensiv mot revolusjonen. Ambassaden var et spionsenter, derfor var den et egnet objekt for en slik

aksjon. Resultatet har vært utmerket. Det har ført til at millioner igjen har blitt mobilisert i kampen mot USA. Det har bidratt til å styrke bevisstheten om at landet er truet fortsatt. Vi synes ikke at gislene er noe problem. Det er blitt slått fast at de ikke kommer til å bli drept. Det viktigste er å få avslørt hva som skjer i spionhuset. Det som er problemet er at det ikke er noen plan for hvordan man skal avvikle denne situasjonen. Sovjet og revisjonistene har prøvd å benytte situasjonen til å trekke oppmerksomheten bort fra deres egen innblanding. Det så ut til at de kunne lykkes til en viss grad, men intervensjonen i Afghanistan har slått dette tilbake en gang for alle.

SOVJETS TAKTIKK

— Hva slags taktikk har Sovjet og det revisjonistiske Tudeh-partiet?

— De har en dobbelt-taktikk. De forsvarer Khomeini offisielt, dette er det eneste mulige for dem hvis de skal vinne troverdighet i kampen mot USA.

Men i det skjulte så jobber de for å underminere Khomeinis makt og posisjon. Dette gjør de ved å sette i gang så mange provokasjoner som mulig. Ved å nøre opp under motsetningene i områdene til de nasjonale minoritetene, spesielt i Kurdistan. Det kryr av KGB-agenter som stiller i stand forskjellige komplotter. De vil skape en situasjon der det blir behov for «hjelp» fra Sovjet.

Når båndene til USA blir svekket, tilbyr de hele tida sin «hjelp» for å erstatte vakuemet. Når Khomeini avviser dette, kritiserer de ham åpent for det.

Massene vender dem ryggen fordi de vil basere seg på en supermakt og ønsker dominans fra Sovjet. Kurdistan er det største problemet når det gjelder Sovjet. Det er tre tendenser blant kurderne. Den åpent pro-sovjetiske. En mer uavhengig pro-sovjetisk linje, og en linje som er for reell uavhengighet. Sovjet pøser inn væpnede agenter i området og dette kan bli et stort problem.

R. O.



Kurdiske motstandskjemper. På tross av at det har vært forhandlinger mellom kurderne og regjeringa, har det flere ganger blusset opp væpna konflikter. Kampen mot persisk sjåvinisme fortsetter også under Khomeini. Samtidig er Kurdistan et viktig objekt for sovjetisk infiltrasjon. (Foto: Klassekampen)

LEgger DNA OM KURSEN?

Krisa slo for alvor inn i den vestlige industrialiserte verden da OPEC la på oljeprisene i 1974. Problemene fortsetter med full kraft inn i 80-åra. Regjerings Nasjonalbudsjett, uttalelser fra Finn Lied, Hermod Skånland og andre partistrateger i DNA viser hvordan

sosialdemokratiet har tenkt å møte dette. Vekk med de siste restene av «radikal sosialdemokratisk reformpolitikk» — fram for kapitalens «frie» spill. Dette oppsummerer Torstein Hjellum i denne artikkelen.

Slik planlegger de økonomien i

Når kriser av ulike slag rammar eit samfunn, kjem grunnstrukturane i samfunnet ofte klarare fram i dagen. Dette har vore tilfelle for Norge i slutten av 1970-åra, under påtrykk av den økonomiske — og derav politiske — krisa som har gjort seg gjeldande i den vestlege verda.

Den sosialdemokratiske ideologien om velferdssamfunnet og velferdsstaten — der staten si grunnleggjande oppgåve blir framstilt som å sikra velferd for folkemassane — denne ideologien er i ferd med å slå sprekker under presset av den økonomiske krisa i vest-økonomien.

Bak fasaden om velferdsstaten kjem to strukturelle trekk ved det norske samfunnet klarare og klarare fram i dagen:

- At Norge er ein integrert del av den vestlege, imperialistiske verda, under leiarskapet til USA,
- At Norge er eit samfunn der kapitalistisk profitt styrer politikken.

Nasjonalbudsjettet for 1980 illustrerer dette.

Nasjonalbudsjettet for eit land i den imperialistiske verda

Første halvdel av 1970-åra innleier ei ny etappe i utviklinga i den vestlig-dominerte del av verda (OECD-landa).

Endringane følgjer utviklinga til det leiande landet, USA. Dette desidert rikaste og militært sterkaste landet etter den andre verdskrigen, vart slått på slagmarka i Vietnam i 1975. To år tidlegare hadde oljeboikotten som OPEC-landa sette i verk, rysta USA i grunnvollane og avslørt kor avhengige dei vestlege industrilanda er av oljeressursane i Midt-Austen. Dollaren, reservevalutaen, tok til å vakla.

Pådrivet for denne utviklinga var frigjeringsskampen i den tredje verda. Ved inngangen til 1970-åra nådde denne eit kvalitativt nytt nivå, eit nivå der industrilanda i

vest ikkje makta å kompensera tilbaketrekking frå posisjonar i den tredje verda, med framganger andre stader. Ei broket forsamling av oljeproduserande arabiske land samla seg om ei felles interesse hausten 1973: nasjonal kontroll over oljeressursane.

Dette skjer samstundes med at økonomien i den vestlege verda blir ramma av den djupaste sykliske krisa i kapitalismen i etterkrigstida. Dette forsterkar vanskanesom vart skapt av OPEC-aksjonen.

Industri-landa gjekk til motaksjon og skipa IEA. Dei skulle møta trugsmålet frå OPEC i samla flokk. Også Norge tok stilling for IEA, mot OPEC, jamvel om oljepolitikken til OPEC, isolert sett, var gunstig for landet vårt som oljeprodusent. IEA kunne ikkje hindra at OECD-landa gjekk inn i ein langvarig, økonomisk krise-tid. Ved utarbeidinga av det norske nasjonalbudsjettet for 1980 er oljeprisen på



80-åra

verdsmarknaden framleies nøkkelspørsmålet. «Den internasjonale økonomiske utvikling» er eit spørsmål som blir avgjort av politikken til OPEC-landa. I første halvår av 1979 var det «urolighetene i Iran» som skapte vanskar og gjorde sitt til at oljeprisen steig frå desember 1978 til mars 1979 med 60 prosent. «Urolighetene i Iran» var den nasjonalistiske revolusjonen som gjorde slutt på det sterkt USA-orienterte fascistregimet til sjahen. Oljeimporten til industrilanda gjeld tredjeparten av energibehovet i desse landa. Tendensen til vekst i OECD-landa fram til 1979 er snudd til ny nedgang. Utsiktene for 1980 er blitt mørkare: «Den gunstige internasjonale økonomiske utvikling som en registrerte gjennom 1978 og inn i 1979, vil sannsynligvis etterhvert snu». — «arbeidsledigheten i OECD-området er den høyeste siden 1930-årene...»

Sjølve samfunnssystemet i industrilan-

da, i den vestlige imperialistiske verda, er i ei strukturell krise. Det norske nasjonalbudsjettet for 1980 definerer dette som hovedproblemet for norsk økonomi i åra som kjem. Standplassen vår i internasjonal økonomi og politikk er dermed gitt.

Kapitalistisk profitt er hovedmålet for norsk økonomi og dette styrer norsk politikk

Statlige plandokument som nasjonalbudsjett og langtidsbudsjett, gjentar i det uendelige målsettingane for velferdsstatspolitikken.

«Hovedmålene for 1980 er

- Full sysselsetting.
- Lav prisstigning.
- Styrket utenriksøkonomi.
- Høy levestandard og sosialt rettferdig fordeling».

Desse målformuleringane har gått som ein raud tråd gjennom all presentasjon av

norsk økonomisk politikk i etterkrigstida. Medan den økonomiske politikken i praksis har svinga, med ulikt vekt på verkemidler og mål, har desse målformuleringane hardnakka halde stand gjennom tusentals dokument. Kanskje meir enn nokongong tidligare tener dei i dag som skalkeskjul for ein annan økonomisk røyndom, slik som i Nasjonalbudsjettet for 1980.

Det økonomiske opplegget for 1980 er konsentrert om eitt sentralt spørsmål: at det er «nødvendig med klare ytterligere forbedringer i vår konkurranseevne». Norske eksportvarer må kunne konkurrere med varer frå dei andre industrilanda, norsk eksportproduksjon må bli lønnsam, profitabel. I nasjonalbudsjettet framstår dette som eit *middel* til å nå hovedmåla, saman med ei rekkje andre verkemiddel. Men plassen som betringa av konkurranseevna har fått i heile det økonomiske

DNA I 80-ÅRA

opplegget for 1980, gjer at det eigentlig blir *hovedmålet* for norsk økonomi. Konkurransesevna blir framstilt som *eit verkemiddel*, men eit verkemiddel som dei formulerte politiske måla må underordnast!

Slik må det naturlegvis alltid vera under kapitalismen. Berre det som er lønnsomt/profittabelt er sunt og har rett til liv. Poenget er at dette «kjedelige» forholdet blir forsøkt tilsjørt med andre og meir politisk akseptable målformuleringar. Som rettferdig fordeling og full sysselsetting.

Når målsettingar kjem i strid med kvarandre, så er det omsynet til konkurranseevna som går foran:

- Konkurransesevna skal i første rekkje betrast ved at lønnskostnaden skal heldast nede (kombinerde oppgjer skal sikra «en lav nominell lønnsvekst»).

- Betra kreditttilførsel til «næringslivet» ved innstramming av kreditt til bustadbygging til kommunane og til konsum i private hushald.

- «Næringslivets investeringar» skal styrkjast ved auka tilførsel av kapital frå staten gjennom Industribanken og offentlege fonds.

- En moderat vekst i kommunalforvaltningens bruk av varer og tjenester i 1980. Det vil i hovedsak bety stramme rammer for kommunens lån i Kommunalbanken og i utlandet. Departementene vil også følge nøye utviklingen i de private finansinstitusjonenes lån til kommunene.

- Forsert omstilling av mindre konkurransedyktig industri (Finn Lied-utvalgets innstilling vil bli lagt til grunn Strukturproblemer og vekstmuligheter i norsk industri, NOU 1979:35).

- Kriseutsette industriar skal i større grad overlatast til kreftene sitt frie spel ved at støttetiltaka blir redusert (tekoindustri og skipsbyggingsindustri).

- Flytting av arbeidskraft «fra en bransje eller bedrift til en annen» ved «opplæringstiltak, arbeidsformidlingens virkemidler og andre tiltak».

- Arbeidsproduktiviteten skal aukast ved meir «samarbeid og interesse fra ledelse og ansatte».

- For å få meir kapital til næringslivet skal den økonomiske politikken ta sikte på å «stimulere aksjemarkedet» og redusere offentlige investeringar.

Dette er ein hardhendt politikk for strukturrasjonalisering av næringslivet: atterreisning av bedriftsøkonomisk lønsemd.



Per Kleppe med et nytt departement for langtidsplanlegging. Mye tyder på at også proposisjonene herfra vil legge opp til å styrke «kreftenes frie spill». (Foto: Klassekampen)

Nasjonalbudsjettet reknar ikkje med nedgang i sysselsettinga — det betyr sannsynligvis i praksis auka arbeidsløyse. Arbeidsplassar skal leggjast ned, arbeidskraft må flyttast, omskolerast eller pensjonert. Budsjettet er følgd opp med ei lov som legg ned forbod mot lokale lønnskrav første halvår 1980.

Nasjonalbudsjettet gir premissane for kommunale og fylkeskommunale budsjett. På dette nivået blir dei sosiale konsekvensane konkretisert. I Hordaland fylke blir f.eks. helse- og sosialbudsjettet (70 prosent av fylket sine utgifter) redusert med nærmere 2 prosent. Slikt har vel neppe hendt før i «velferdsstaten» sin historie etter 1945.

Nasjonalbudsjettet for Norge i 1980 er eit realistisk budsjett. Logikken er kapitalistisk «sunn» og har fått sin klassiske form i det amerikanske ordtaket: «Det som er godt for General Motors, det er godt for USA». Det uttrykkjer ei økono-

misk grunnlov. Slik må økonomien styre politikken i eit kapitalistisk samfunn.

Slutten for den sosialdemokratiske stabiliseringspolitikken?

Strategien til DNA i regjeringsposisjon, har vore å møte den økonomiske krisa i 70-åra med omfattande støttetiltak til næringslivet (Garantiinstituttet for skip og boreriggar, Industrifondet m.v.), svære låneopptak i utlandet og full statlig styring av lønnspolitikken gjennom inntektsstopp.

Det kan nå sjå ut som ein del av desse verkemidla har utspelt sin rolle. Regjeringa åpnar i Nasjonalbudsjettet for «kreftenes frie spill» ved å redusere dei selektive støttetiltaka. Dette er dels grunna frykten for at lånemulighetene i utlandet er i ferd med å bli brukt opp. Til nå har Norge vore svært «kredittverdige» i utlandet. Dette heng saman med forventningane om store inntekter frå oljeverksemd i Nordsjøen.

DNA I 80-ÅRA



«Vår kredittverdighet har en grense som vil bli nådd i overskuelig framtid», sa Hermod Skånland i ei forelesing på Universitetet i Bergen i midten av november. Skånland er ein leiande økonomisk rådgjevar for DNA-regjeringa, som parti-medlem og direktør i Norges Bank.

Han såg framfor seg ein økonomisk politikk i åra som kjem, prega av «tiltak som er nødvendige, men lite populære», og atterreising av ein norsk kapitalmarked. Men konkretiserte fire alternative metodar:

1. Samhandlingsalternativet. Dette er streka opp i det såkalla Skånlandsutvalgets si innstilling som konkluderer med full statlig styring av inntektsoppgjera.

2. Ein inntektspolitikk der verksemda gjennom skattelegging vert straffa dersom dei bryt rammene for inntektspolitikken. Dette er ein metode som også vil sikre auka statleg styring over inntektspolitikken og setja ein stoppar for lokale lønns-tillegg og lønnsglidning.

3. Alle lønnstakarar skal over på regulativlønn slik ordninga nå er med offentlig tilsetting. Dette vil også sikre statlig styring med offentlig tilsette. Dette vil også sikre statlig styring med inntektspolitikken og vera ei radikal videreutvikling av statskapitalismen i Norge.

4. Marknadsalternativet. Dette er det — for kapitalen — frie systemet som blir praktisert i USA. Det sikrar ein viss stabilitet i økonomien med høg arbeidsløyse og prisstigning.

Skånland medga at «radikale reformer» nok var på sin plass, sett i lys av alvoret i den økonomiske situasjonen nå og i åra som kjem. Men han hadde sjøl ikkje noko radikalt framlegg ut over dei fire skisserte alternativa.

Denne pessimismen er interessant. Det tyder på at DNA-regjeringa nå står ved ein skillevei. Ein radikal sosialistisk politikk er heilt klart ikkje noko alternativ for

DNA. Regjeringa kan vel gå linja ut ved å halde fram med den meir skånsomme stabiliseringspolitikken som er ført dei siste åra. I så tilfelle vil det sannsynligvis berre vera eit spørsmål om tid når norsk økonomi er kjørt i grøfta og bryt saman. «Kredittverdigheten» i utlandet vil ikkje bli jamt dårlegare, men nå eit punkt der han plutselig er heilt oppbrukt. Det er snakk om eit enten eller.

Alternativet til dette er ein radikal statskapitalistisk styringspolitikk for å sikre lønnsmeda til dei store monopola i industri, handel og skipsfart.

Sosialdemokratiet vil i så tilfelle bli tvunga til å stå fram som kapitalismen sin advokat, meir direkte og usminka enn før. Eit maskefall synes då ikkje å vera til å unngå. Det vil kunna bety ny partikrise for DNA, endå friskare høgrevindar — og ein historisk sjanse for opposisjonen mot sosialdemokratiet i arbeiderrørsla.

Torstein Hjøllum

Dette innlegget etterlyser nytenkning i klasseanalysen av de intellektuelle og er kritisk til analysene i partiets prinsippprogram. Artikkelforfatteren knytter dette til den pågående diskusjonen i Kina om klasseanalysen av de intellektuelle der.

HVA KJENNETEGNER DE INTELLEKTUELLE?

De intellektuelle utgjør ingen enhetlig klasse. De utgjør et sjikt eller et sosialt lag som fordeler seg på flere klasser. Det første kjennetegnet er at de *hovedsakelig* er beskjeftiget med åndelig arbeid eller åndelig produksjon. Jeg uthever «hovedsaklig» fordi i dag blir det mer og mer vanlig at intellektuelle har større eller mindre bioppgaver av mer tradisjonelt, manuelt arbeid uten at de mister sitt intellektuelle særpreg som sjikt. Et annet kjennetegn er at de ofte administrerer og organiserer arbeid og produksjon. De er ofte å finne i statens tjeneste og i andre samfunnsfunksjoner. Kunstnerisk arbeid blir gjerne også kalt for intellektuelt arbeid.

DENG KONTRA ALLERN

Hvordan har da kommunister og andre progressive sett på det intellektuelle sjiktet? Når vi sier at de intellektuelle fordeler seg på flere klasser, mener vi da *alle* klasser? Eller — for å være konkret — kan de intellektuelle tilhøre arbeiderklassen?

Denne spørsmålsstillinga blei sist aktualisert gjennom Sigurd Allerns artikkel i Klassekampen 13. og 14. juli 1979 hvor han kritiserte Kinas «nye linje». Bl.a. gikk han imot Deng Xiaopings uttalelse om at Kinas intellektuelle nå kunne ses på som en del av arbeiderklassen. Allern mener at på grunn av at arbeidsdelinga mellom åndsarbeid og manuelt arbeid fortsatt eksisterer i Kina, så kan ikke de intellektuelle tilhøre arbeiderklassen. Han mener videre at de kinesiske lederne har visket ut skillet mellom arbeiderklassen og de intellektuelle som et spesielt sosialt sjikt.

Jeg er enig med Allern i hovedsida i kritikken hans, nemlig at *alle* de kinesiske intellektuelle umulig kan tilhøre arbeiderklassen. Men jeg er uenig i den prinsipi-



Er intellektuelle

Debatt:

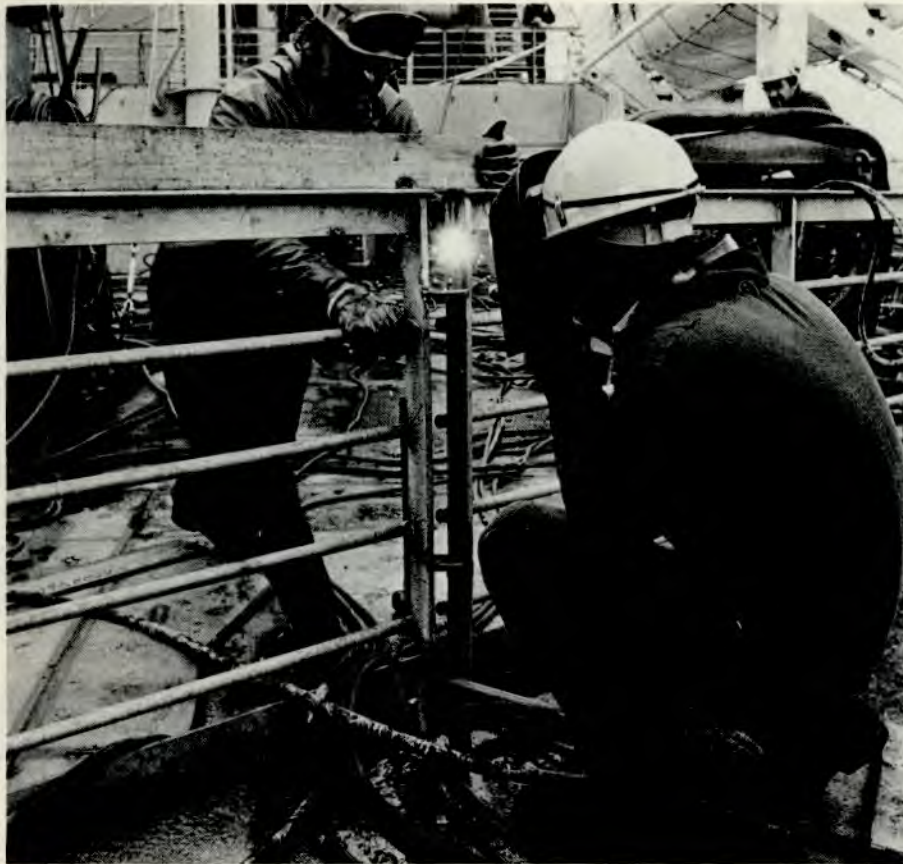
le sida av saken, nemlig at de intellektuelle ikke kan tilhøre arbeiderklassen så lenge arbeidsdelinga mellom åndsarbeid og manuelt arbeid eksisterer.

ML-BEVEGELSEN OG DE INTELLEKTUELLE

Dette synet med at de intellektuelle ikke

kan tilhøre arbeiderklassen, har djupe røtter i den progressive bevegelsen i Norge (og sikkert andre steder også). Jeg har gått gjennom en del stoff fra ml-bevegelsen i Norge fra 1972 til i dag, og der er det enstemmighet om dette dogmet — med ett unntak, så vidt jeg kan se: MLG mente i 1972 at hovedtyngda av de intellektuelle tilhører det arbeidende folket. Sjøl om formuleringene ellers var lite konkrete, så går det etter mi mening klart fram at MLG ikke utelukket at de intellektuelle *kunne* tilhøre arbeiderklassen. Begrepet «det arbeidende folket» innbefatter jo foruten arbeiderklassen, også den arbeidende delen av småborgerskapet og borgerskapet.

I forbindelse med forberedelsene til AKP(m-l)s 2. landsmøte i 1976 skreiv pseudonymet Halvard Gråtopp en artikkel i to deler i Røde Fane nr. 2 og 3. Ar-



også proletarer?

tikkelen bygde på en kritisk gjennomgang av 1973-programmets klasseanalyse. Gråtopp mener at «de intellektuelle, og også lærerne har noe å selge som arbeiderklassen ikke har, nemlig en dyktighet som det er et relativt fåtall som har» (RF 2/76 s. 25). Han sier videre at «problemkategoriene» (kontorarbeid, handelsarbeid, teknisk, vitenskap, humanistisk arbeid og kunstnerisk arbeid) «har det til felles at de ikke tilhører arbeiderklassen, men ellers står de i ulik nærhet eller fjernhet til klassen.» (RF 2/76 s. 25)

Gråtopp setter altså de intellektuelle i skarp motsetning til arbeiderklassen: De intellektuelle selger sin spesielle dyktighet, mens arbeiderne bare selger arbeidskrafta si. I Røde Fane nr. 3/76 konkluderer Gråtopp med at den største økningen av proletariatet skjer i ytterkantene (s. 15). Han viser at det er gruppa handel,

kontor og service som øker mest. Og det er jo bl.a. i disse gruppene at de intellektuelle utgjør en ikke ubetydelig del, etter mi mening. Gråtopp nevner videre at det skjer ei proletarisering av «problemkategorien». Ei proletarisering uten klasseendring? Ei proletarisering vil, slik jeg ser det, før eller siden føre til en overgang til proletariatet, ei klasseendring. Altså at ei tilnærming til proletariatet ikke bare er ei asymptotisk tilnærming, men at sjølve tilnærminga kan være et forvarsel om at klassetilhørigheta kommer til å forandres.

Denne type proletarisering uten klasseendring blir også omtalt i Hva Må Gjøres nr. 4/1976 i forbindelse med en klasseanalyse av studentene. Etter å ha slått fast at «ingen intellektuelle blir arbeidere» (s. 11), sier HMG på side 12: «det fins en proletarisering av det intellektuelle laget

sett under ett, en proletarisering som består i at de intellektuelle yrkene gradvis ribbes for sine økonomiske og sosiale privilegier og inntar en posisjon som *likner* mer og mer på proletariatets. Denne prosessen radikaliserer de laveste laga av de intellektuelle og øker mulighetene for å vinne dem for en allianse med arbeiderklassen og for revolusjonen.» Nå kan det være at HMG har strengere kriterier på hvem som er intellektuell enn det jeg har. De sier i samme nummer (s. 11) at de intellektuelle ikke kan utføre manuelt arbeid eller helt usjølstendig arbeid. Likevel virker det som om HMG blander sammen småborgerlige, progressive intellektuelle og «intellektuelle proletarer». Samtidig tenker de tydeligvis bare på de borgerlige akademikerne når de skal klasseanalysere det intellektuelle *sjiktet*.

I «Prinsippprogram og vedtekter for AKP(m-l)» fra 1976 har de intellektuelle (intelligensiaen) fått et eget avsnitt under kapitlet om småborgerskapet. På side 74 står det bl.a.: «Det store flertallet av funksjonærer med intellektuell utdanning må reknast til småborgarskapet, i motsetnad til dei lågaste funksjonærene med usjølstendig og rutineprega arbeid, slike som postbud, telefonistar, maskinskrivarar med fleire, som høyrer til proletariatet.» Jeg mener at den gruppa som tilhører arbeiderklassen omfatter mange flere enn postbud, telefonister og maskinskrivere og at denne gruppa er sterkt økende. Man kan f.eks. føye til tidligere småborgerlige grupper som:

- underordnede funksjonærer, så som kontorfullmektiger i stat og kommune, detaljplanleggere, ordrefordelere o.l.

- en del teknikere og underordnede ingeniører

- vitenskapelige assistenter som utfører rutinearbeid og lavere laboratoriepersonell

- tekniske tegnere og usjølstendige konstruktører (f.eks. kontorslavene med akademisk utdanning i store arkitektfirmaer) osv., osv. Ved en nøye gjennomgang vil man sikkert kunne føye til enda noen (og kanskje trekke fra et par). Men hovedpoenget mitt er at det økende rutineprega, intellektuelle arbeidet i det offentlige fører til at nye grupper forandrer klassetilhørighet fra småborgerskapet til arbeiderklassen. Den såkalte datarevolusjonen vil også stimulere denne utviklinga. At disse «nye proletarer» kommer til å tilhøre ytterkanten av

arbeiderklassen, er en annen sak. Det har å gjøre med deres relativt svake konsentrasjon, løse organisering og manglende kamperføring.

Gråtopp nevnte spesielt lærerne i Røde Fane nr. 2/76. Det han sier er nok riktig i dag, men det spørres om vi ikke er inne i ei utvikling som vil føre til at lærerne blir mer usjølstendige og mindre privilegerte. Det vil nok skje ei proletarisering av dem også som med tida vil føre dem inn i arbeiderklassens rekke. Det samme gjelder sykepleiere o.l.

MOT DOGMATISME I ANALYSEN AV DE INTELLEKTUELLE

Det kan synes som om anti-dogmatisk kampanjen kommer lovlig seint, i hvert fall når det gjelder synet på de intellektuelle. Ytterpunktene var på den ene sida at de intellektuelle er en del av det arbeidende folket og på den andre sida at ingen intellektuelle kunne tilhøre arbeiderklassen.

For meg virker det som om MLG var nærmest sannhet i 1972 og at analysene som er kommet seinere, har det til felles at de på dogmatisk vis har anvendt klassiskernes analyser av datidas intellektuelle på dagens forhold. I tillegg er Mao, etter min mening, blitt misforstått bl.a. av Sigurd Allern i Klassekampen 12. og 14. juli 1979. Mao mener at under sosialismen er det et mål at «de borgerlige intellektuelle skal tilegne seg den proletariske verdensanskuelsen og omdanne seg til proletariske intellektuelle». Og videre: «Proletariatet må bygge opp sin egen hær av intellektuelle akkurat slik som borgerskapet gjør.» (Bind 5, s. 521) Jeg mener at Mao ikke bare snakker om småborgerlige intellektuelle som tar proletariatets standpunkt, men også om virkelig *proletariske* intellektuelle, intellektuelle som tilhører arbeiderklassen. Dessuten mener jeg at påstanden om at de intellektuelle ikke kan tilhøre arbeiderklassen, gir uttrykk for en strategisk pessimisme. Slik denne påstanden er framsatt i de forskjellige progressive tidsskrifter, er det ingen reservasjoner om at de intellektuelle kan komme til å tilhøre arbeiderklassen i framtida heller. Vil småborgerskapet bestå uforminsket helt fram til vi står foran kommunismen? Er arbeiderklassen en klasse i tilbakegang? Har de

ikke framtida foran seg som den ledende klassen? Hvis proletariatet skal øke i antall og styrke, må det skje ei rekruttering. Og køen av rekrutter er lang og sammensatt! Og min påstand er altså at de laveste laga av de intellektuelle allerede er blitt en del av proletariatet.

Under kommunismen vil det ikke finnes klasser (eller man kan si at det bare finnes én klasse). Motsigelsen mellom ånds- og kroppsarbeid vil være løst. Men det betyr ikke at det ikke vil finnes åndsarbeid (eller kroppsarbeid, for den saks skyld). Det vil fortsatt finnes intellektuelle. Og det vil fortsatt være ei arbeidsdeling mellom åndsarbeid og kroppsarbeid. De intellektuelle vil fortsatt utføre nødvendig arbeid for samfunnet. Hvis det fortsatt finnes intellektuelle etter at motsigelsen mellom ånds- og kroppsarbeid er løst, da må hele det intellektuelle sjiktet (like før?) blitt en del av arbeiderklassen. Og jeg mener at det er viktig å poengtere at ei slik *utvikling* også skjer i dag.

Datarevolusjonen, den teknologiske utviklinga for øvrig og utviklinga av utdanning og undervisning vil medføre at flere og flere yrker vil bli «intellektualisert». Dette skjer samtidig med proletariseringa av de intellektuelle yrkene. Denne tilnærminga vil etter min mening, på litt lengre sikt føre til at framtidas proletariat blir mer konsolidert, bedre skolert og bedre i stand til å utføre sine revolusjonære plikter.

B. Kristensen



Dagskam

Jeg vil legge fram to påstander om utkastet til prinsipp-program (heretter kalt U80): U80 bryr seg ikke om dagskampen. U80 forstår ikke sammenhengen mellom dagskampen og kampen for revolusjonen.

Før jeg forsøker å dokumentere dette vil jeg si noen ord om hva jeg mener er et riktig syn på disse tingene.

Det er galt å ha et snevert syn på dagskampen. Dagskampen er alt det som massene er opptatt av, det er å sørge for massenes velferd. Å føre streik er dagskamp, å hjelpe en arbeidskamerat med å få 14 dagers velferdspenn fordi kona har trøbbel med nervene, det er også dagskamp.

HVA FØRER DAGSKAMPEN TIL?

Forfatterne av U80 er flinke til å presisere alt det dagskampen ikke fører til, hva den fører til er ikke nevnt med ett ord. Dagskampen utvikler fagforeningsbevisstheten. En del kamerater snakker foraktelig om denne «sneversynte fagforeningsbevisstheten». Det synes jeg de burde holde opp med. For hva er denne type bevissthet? Noen få stikkord: Tillit til kommunistene. Sjøtillit. Solidaritet og samhold.



Jotul-arbeiderne etter seieren i 1976. Artikkeforfatteren etterlyser betydningen av det daglige arbeidet i bl.a. fagbevegelsen i utkastet til nytt prinsippprogram. (Foto: Klassekampen)

pen — et nødvendig onde?

Kunnskaper om fienden (til en viss grad).

Jeg vil påstå at det er en forutsetning for «store» politiske kamper og for det å gjøre revolusjon at massene har denne bevisstheten. Å utvikle en slik bevissthet er helt *grunnleggende* i den faglige jobbinga. Klarer vi det kan vi nå de store målene våre. Klarer vi det ikke kan vi bare pakke sammen.

DAGSKAMPEN OG REVOLUSJONEN

Jeg tror det er mye uklarhet om sammenhengen mellom dagskampen og kampen for revolusjonen. Det kommer sikkert av at det er et vanskelig område, både praktisk og teoretisk. Men litt mener jeg vi kan si.

La oss se på den russiske revolusjonen. Massene ønsket at krigen skulle ta slutt, de ønsket mat og de ønsket en rettferdig fordeling av jorda. Floskelen «brennende behov» passer for en gangs skyld her. Tsaren og hans adelsvelde klarte ikke å løse disse problemene. Han ble kastet i februarrevolusjonen og massene ga borgerskapet anledning til å prøve seg. Flere grupper og fraksjoner innafor borgerskapet sto fram og prøvde seg (mensjeviker, sosialrevolusjonære), ingen av dem klar-

te å innfri disse tre kravene. Først da massene skjønte at det bare var en revolusjon under ledelse av bolsjevikene som kunne gi dem brød, fred og jord forlot de de borgerlige partiene og strömte over til bolsjevikene i milliontall.

Her kan vi trekke noen konklusjoner:

1. Den viktigste drivkrafta til å lage revolusjon er ønsket om materielle forbedringer (eller hindre forverring). Kravet om materielle forbedringer er dagskampkrav.
2. Massene går ikke til det skrittet at de lager revolusjon før *alle* andre muligheter er prøvd. Hovedmåten massene kommer til denne erkjennelsen på er ved at de *erfarer* at ingen av de borgerlige grupperingene makter å løse de problemene som massene må få løst.

I tillegg til dette mener jeg vi kan trekke en viktig lærdom av den kinesiske revolusjonen, og som Mao har skrevet om i «Sørg for massenes velferd»:

3. Massene vil ikke ha tillit til at vi kan lede dem gjennom en revolusjon dersom de ikke gjennom mange år har sett at kommunistene er dypt og inderlig opptatt av deres kår, at kommunistene har ledet dem i store og ikke minst små kamper på en bra måte.

Så over til en gjennomgang av hva U80 skriver om dette.

HVORFOR JOBBE I FAGFORENINGENE?

Forfatterne har plassert avsnittet «Kampen i fagrørsla» i kapittel 19: «AKP(m-l)s linje for den politiske kampen under kapitalismen». Allerede her er det grunn til å stusse. Er fagforeningene først og fremst et redskap for arbeiderklassen til å føre økonomiske kamper mot arbeidsgiverne, eller er de først og fremst et forum for kamper mellom ulike politiske retninger i arbeiderklassen? Det er vanskelig å tolke forfatterne av U80 på noen annen måte enn at de mener det siste. Dette blir bekreftet av at i kapittelet foran «AKP(m-l)s linje for dei store hovudområda for dagskampen» er fagforeningene *nesten ikke nevnt*. Først i avsnittet om «Kampen i fagrørsla» står det at «Fagrørsla må vera eit hovudområde for arbeidet til AKP(m-l)». Det er bra. Deretter følger en begrunnelse som gjør meg skeptisk. ... «På den andre sida er fagrørsla under leiing av borgarlege politikarar, og den offisielle lina hennar er å drive klas-sesamarbeid. Fagrørsla er hovudstøtta til det største og viktigaste borgarlege par-

PROGRAMDEBATT

tiet i Noreg, DNA. Difor verkar fagrørsla no også som eit av dei viktigaste midla til å stabilisera borgarskapets herredøme i Noreg.»

Begrunnelsen for at kommunister skal jobbe i fagbevegelsen er altså at vi skal drive politisk kamp mot DNA??? Selv-sagt er det viktig, men er det det viktigste? Forstå det den som kan.

OM DE STORE OG DE SMÅ KAMPENE

En ting er ihvertfall tydelig: Forfatterne av U80 liker ikke små kamper. Det slit-somme og kanskje litt grå arbeidet som mange kommunister og andre driver med for å bedre levevilkårene til sine arbeidskamerater er nesten demonstrativt utelatt. Eller hva skal en si om følgende avsnitt:

«Partiet må analysere situasjonen i dei store kampene, det må tidleg stilla rette parolar og sjølv syna gjennom hardt arbeid kva som er rette vegen å gå.» (1,5,1)* Hvorfor gjelder dette bare store kamper? Skal vi ikke analysere og jobbe hardt med de små kampene da?

Dette med å legge vekten på de store kampene er systematisk gjennomført, med ett unntak, som jeg skal komme tilbake til. La oss først servere noen godbiter:

«Men skal partiet vinna tillit, må folk sjå i praksis at medlemmene i AKP(m-l) jobbar etter beste evne, lærer av sine egne feil og ikkje arbeider for seg sjølve, men for det arbeidande folket. Slike folk kan leia store klassekampar.» (1,5,3)

«Godt arbeid i store klassekampar er det som kan syna arbeidarklassen at AKP(m-l) verkeleg er deira parti og tener deira interesser.» (9,2,4)

«Dette krev at AKP(m-l) legg ned store krefter i dei store kampene under kapitalismen.» (9,3,2)

Jeg kjenner en del arbeidsplasser hvor det ikke har vært store kamper i det hele tatt. Derimot har det vært mange små kamper, kommunistene har deltatt i disse på en bra måte, og kommunistene nyter i dag stor tillit på disse arbeidsplassene. Forfatterne tar feil når de framhever de store kampene som det eneste saliggjørende. Rett skal være rett. Ett sted nevnes de små kampene: «AKP(m-l) må oppsøka desse kampene, anten dei er små eller store, med det utgangspunktet at kommunistane skal tena folket sine interes-

ser.» (9,3,2) Men en enslig svale gjør ingen sommer, særlig ikke når den motsatte tendensen er så gjennomført ellers.

HVORFOR SKAL KOMMUNISTER DRIVE MED DAGSKAMP?

Innledningsvis har jeg sagt hva jeg mener er de viktigste grunnene. La oss se på hva forfatterne av U80 mener. Det er to steder de kommer med begrunnelser, begge vitner om elendig forståelse for dagskampens betydning:

«Vi kommunistar stør den økonomiske kampen. Under kapitalismen er vi for at arbeidsfolk har slik løn og slike arbeidstilhøve at dei kan halda oppe liv og helse og få overskot til intellektuelt arbeid, kulturverksemd og idrett, til å utdanne seg, organisera seg og driva politisk kamp.» (9,5,9)

Her er det ikke mye snakk om at dagskampen har betydning for revolusjonen, nei. Årsaken til at vi driver med dagskamp er at vi ikke vil arbeiderklassen skal dø av sult!

Den andre begrunnelsen lyder: «Kommunistane må rekne med å arbeida i mange år enno under kapitalismen. Då er det oppgåva til kommunistane å ta del i dei daglege klassekampene som arbeidarklassen og arbeidsfolk fører no, sjølv om desse kampene berre søker å oppnå nokre betringar innanfor ramma til kapitalismen. Den som avviser å ta del i desse klassekampene og grunnir det med at «dei fører ikkje til revolusjon» er ingen kommunist, men ein arbeidarfiende og reaksjonær.» (9,1,4)

Grunnen til at vi må drive dagskamp er altså at det er så lenge igjen til sosialismen??? Artikkelforfatterne kunne jo spandert noen ord om at dersom vi driver dagskampen bra, så blir det ikke så lenge å vente. Det gjør de ikke, derimot trekker de fram en eneste ting ved dagskampen, nemlig dens begrensning. Etter at de på denne måten har gjort dagskampen til en tung plikt som vi beklageligvis må drive med, gjør de et voldsomt overslag når de skal karakterisere de som ikke synes det er noe vits i å drive med dagskamp. Det er mange ærlige, men litt forvirra folk som har fått en del ideer om at sosialisme er bra, men som ikke helt skjønner vitsen med å drive dagskamp (faktisk lurar jeg på om ikke artikkelforfatterne hører med blant dem). Slike folk får stempelet «ar-

beidarfiende og reaksjonær» på seg. Sukk.

OM VÅR FAGLIGE LINJE

Ei faglig linje må vi jo ha. La oss se på hva den skal bestå av, og hvorfor den bør være slik:

«Sosialimperialismen ser fagrørsla som eit hovudmål for politisk infiltrasjon i Noreg. I denne situasjonen må AKP(m-l) kjempa for at klubbar og fagforeiningar stør ei klassekampline, utviklar det indre demokratiet, slåst mot fagleg byråkratisering og imperialistisk infiltrasjon, og utviklar den politiske diskusjonen. Dette er innhaldet i ei revolusjonær fagleg line no.» (10,6,6)

For det første må det sies at dette er lovlig tynt til å være den faglige linja til partiet i dag. I et så digert program hadde det vel gjort seg om forfatterne hadde utdypet og konkretisert den faglige linja vår mer enn her.

Men det mest fantastiske er at det er truselen fra sosialimperialismen som gjør at vår faglige linje skal være akkurat sånn, ifølge forfatterne. Mener de at hovedmotsigelsen i fagbevegelsen går mellom de som er for og de som er mot sosialimperialismen? Tatt i betraktning av at dette er det eneste stedet de snakker om partiets faglige linje direkte, så er det vanskelig å tolke dem på noen annen måte.

OM REVOLUSJONEN

I U80 er det et større avsnitt på side 9 som er kalt «Kampen for å riva ned dei fremste, politiske forsvarsverka for borgarskapets diktatur i Noreg.» Det er åpenbart at forfatterne mener at dette er viktig. I nøkkelen til programdiskusjonene (vedlegg til Røde Fane nr. 7) blir det karakterisert som en nyskaping og gått igjennom relativt grundig. Så la oss se på hva dette avsnittet inneholder:

Først peker de på at borgerskapet ikke hersker bare ved hjelp av bajonettene, men også ved at de kontrollerer overbygningen, og følgelig kontrollerer samfunnet politisk og ideologisk. Korrekt, men neppe noen nyskaping.

Så står det: «Sjølv ei revolusjonær krise treng ikkje automatisk føra til at dette systemet av organisatorisk og ideologisk borgarleg herredømme bryt saman. I staden kan det føra til at folket sin mistillit blir kanalisert slik at han berre rettar seg



Fra bryggearbeiderstreiken i 1977.

mot til dømes ei gruppe borgarlege politikarar eller ei gruppe imperialistiske makter, og skaper ei plattform for at ei anna gruppe borgarlege politikarar kjem til makta.»

Såvidt jeg kan skjønne bryter dette med en av lærdommene vi kan trekke av oktoberrevolusjonen. Massene i Norge vil neppe gjøre revolusjon dersom det står ei anna gruppe borgerlige politikere klare til å overta statsmakta. Først når de forskjellige borgerlige grupperingene har vist overfor massene at de ikke klarer å få bukt med problemene, og når disse problemene er så store at massene finner det uutholdelig, først da vil massene velge revolusjonen. Lenin sier: «Det er bare når

«de lavere klassene» ikke ønsker å leve på den gamle måten og de «øverste klassene» ikke kan fortsette på den gamle måten, at revolusjonen kan seire.» Følgelig mener jeg at U80 ikke beskriver en reell revolusjonær situasjon. Deretter står det i U80: «Dette tyder at AKP(m-l) må utvikle ein strategi og taktik for å gå til åtak på dette systemet for borgarleg politisk herredømme, og så langt som mogleg riva det ned bit for bit, i perioden før revolusjonen kan ta til.»

Dette synes jeg høres merkelig ut. Vi skal rive det politiske herredømmet til borgerskapet ned bit for bit??? Jeg skjønner godt at forfatterne ikke har prøvd å konkretisere dette, for da ville al-

le lett se hvor dumt det er. Ett eksempel: Var det sånn at vi under EEC-kampen gjorde oss ferdige med ideen om at borgerskapet forsvaret nasjonen?

Først og fremst er dette veldig udialektisk. Kampen om overbygningen vil alltid bølge fram og tilbake, du kan ikke erobre den bit for bit.

Jeg tror at dette tankemessige rotet først og fremst skyldes at forfatterne av U80 ikke skjønner at dagskampen er det som revolusjonen bygger på, og i stedet forsøker de å konstruere et bilde av revolusjonen som går ut på at kamper i overbygningen er det som vil felle borgerskapet.

KONKLUSJONER

Dagskampen er nøkkelen til det å gjøre revolusjon. Både fordi at dersom kommunistene er flinke til å jobbe med dagskamp så vil massene lytte til dem, og massene vil utvikle fagforeningsbevissthet. Og fordi en revolusjonær situasjon vil oppstå først når dagskravene er blitt så viktige for massene at det er uutholdelig at de ikke blir innfridd, og borgerskapet ikke makter å innfri dem. Dagskampen er den grunnvullen vi bygger revolusjonen på. Dette har ikke U80-forfatterne skjönt. De lager et vrengebilde av dagskampen ved bare å snakke om de «store kampene». De begrunner jobbing i fagforeningene med at vi skal drive politisk kamp der, i første rekke mot DNA, et annet sted er det mot sosialimperialismen. De begrunner deltakelse i dagskampen med at det er noe vi *må* gjøre (uvisst av hvilken grunn), men som ikke har noe med kampen for sosialismen å gjøre. Et annet sted begrunner de deltakelse i dagskampen utelukkende med at arbeiderklassen må holde oppe liv og helse. Til slutt sier de at revolusjonen vil komme som et resultat av at vi bit for bit har revet ned det politiske herredømmet til borgerskapet.

Et slikt prinsippprogram kan vi ikke ha. Det gir oss ingen veiledning og er uten perspektiver på den faglige jobbinga.

Helt til slutt, til forfatterne av U80. Svar på innlegg når dere blir angrepet og kritisert. Det hemmer diskusjonen når dere hittil (januar) ikke er villige til å ta del i den.

OSKAR

* Står for side 1, spalte 4, 1 avsnitt.

BØKER — TIDSSKRIFTER

Stalin nekta å utgi Engels — DDR beslagla boka på grensa

Oktoberforlaget i Sverige har oversatt Engels-skriftet: «Den russiske tsarismens utenrikspolitikk». Dette er ikke bare en interessant begivenhet fordi innholdet i boka er nyttig sett fra en marxistisk synsvinkel — det knytter seg en del oppsiktsvekkende hendelser til akkurat denne boka.

Da sjefen for det svenske Oktoberforlaget, Karl Hägg-lund, dro gjennom Øst-Tyskland med tog etter å ha deltatt på en bokmesse i juni 1977 ble han utsatt for en grundig sjekk med det resultat at en rekke av hans personlige notater ble beslaglagt — sammen med det før omtalte Engels-skriftet. Han krevde forklaring, og to år etter kom begrunnelsen gjennom det svenske Utenriksdepartementet. Materialet og dermed Engels, ble beslaglagt «på grunn av at det var å betrakte som propagandaskrifter». En stat som kaller seg sosialistisk — ledet av et parti som hevder å bygge på marxismen-leninismen — betrakter ett av klassikernes verker som så «farlige» at det må konfiskeres. Hvorfor?

Engels om tsarismens utenrikspolitikk

Denne boka er en artikkelse-rie som er skrevet i 1889/90 på oppfordring av en eksil-russer, Vera Sassulitj, redaktøren av tidsskriftet «Sosialdemokrat» i London.

Engels går igjennom tsarismens utenrikspolitikk i Europa fra Peter den Stores tid opp til

sin egen samtid. Han oppsummerer en del grunnleggende trekk ved denne politikken og advarer mot tsarismens planer om ny ekspansjon i framtida.

Hovedsynspunktet til Engels er at tsarismen har utviklet en ekspansjonistisk politikk som har verdensherredømme som mål. For å nå

dette måtte Europa kontrolleres i første omgang.

Som grunnlag for sin påstand går Engels gjennom den faktiske ekspansjonen til Tsar-Russland i Europa. Fra å være en total innlandsstat, hadde Tsar-Russland gjennom gjentatte kriger og diplomatiske intriger forflyttet sine grenser kraftig både nord-

vestover, vestover, sør-vestover og sørover. (Ekspansjonen i Kaukasus, Sentralasia, Sibir og endog Amerika hadde sjølsagt vært langt større i kvadratkilometer, men denne behandler ikke Engels).

For å nå sine mål, sier Engels, viker ikke tsarismen tilbake for noen midler, militære som diplomatiske. Løgn, dobbeltspill og intriger har alltid kjennetegna tsarens politikk. Samtidig har tsaren et usedvanlig dyktig diplomati, som ikke må undervurderes. Dette diplomati er ifølge Engels «om uttrykket tillater en moderne jesuittorden, mektig nok til i nødssfall til og med overvinne tsarens nykker og få kontroll over korrupsjonen på sitt eget område».²

Tsarismen var en mester i å spille på motsigelser for å utnytte disse til egen fordel: «Vi ser hvordan denne jesuittorden arbeider, hvordan den utnytter de konkurrerende stormakters uopphørlige vekslende målsettinger for å oppnå sitt ene utrettelige mål, som den aldri mister av sikte: Russlands verdensherredømme».³

Tsarismen spilte på flere hester: «Opplysning, det var tsarismens slagord på 1700-tallet på samme måte som folkefrigjøring var det på 1800-tallet. Det finnes ikke noe territorialt röv, ingen voldsåd, ingen undertrykkelse fra tsarismens side som ikke ble gjennomført under dekke av å være opplysning, liberalisering, folkefrigjøring. Og de barnslige vesteuropei-



Stalin nekta å oversette Engels artikkel om tsarens utenrikspolitikk med tvil som begrunnelse — hadde han sjøl ekspansive motiver som falt sammen med tsarismens stormaktsambisjoner?

BØKER – TIDSSKRIFTER



62 sider
Kr. 21,50

ske liberalerne, til og med Gladstone, trodde på det. Like klippefast som de tror på fraser om beskyttelse av «legitime rettigheter», «opprettelse av ordningen», «religionen», «den europeiske likevekten og sameksistensens ukrenkbarhet», som det offisielle Russland tuter i dem. Det russiske diplomatiet har klart å overliste begge de store borgerlige partiene i Europa. Den og bare den (tsarismen), tillater man i samme åndedrag både å være legitimistisk og revolusjonære, konservativ og liberal, ortodoks og opplyst.⁴

Tsarismen hadde altså ingen problemer med å framstille seg som progressiv i pakt med de framskrittssvennlige kreftene.

Siden Peter den stores tid har Russland i sin ekspansjon sørover stadig slåss med tyrkerne. Blant de kristne nasjonene på Balkan, som var under tyrkisk herredømme, eller østerriksk herredømme, forsøkte Russland seg med ei panslavistisk linje, og ei linje

for å støtte de kristne slaverne mot de muhammedanske tyrkerne. Tilsynelatende kunne dette se bra ut, men sier Engels: «Det viser seg straks at det store hinderet for autonomi og fri inndeling av folkene og folkebevegelsene mellom Karpatanna og det Egeiske havet, var nettopp den samme tsarismen som brukte den tidligere frigjøringen av disse folkene som skalkeskjul for sine planer om verdensherredømme.»⁵

Engels stempler den tsaristiske politikken som djupt reaksjonær. Men han stopper ikke med det. Han går videre og roper et kraftig varsko mot Russland som han mener er hoveddrivkraften for utløsningen av en ny verdenskrig: «Europa glir stadig raskere utfor mot verdenskrigens avgrunn, en verdenskrig av hittil usammenlignbar utbredelse og voldsomhet».⁶

Og, sier Engels, bare en ting kan hindre krigen, «en forandring av systemet i Russland».⁷

Når Engels var spesielt opp-

tatt av Russland så var det også fordi han så tsarismen som den største truselen mot den revolusjonære arbeiderbevegelsen i de vestlige landa. Og i denne sammenheng så han de russiske revolusjonære som allierte til arbeiderklassen i Vest-Europa. Bare en revolusjon i Russland kunne forhindre den verdenskrigen som Engels spådde Europa var på veg inn i. Engels pleiet derfor også sjøl en nær omgang med russiske revolusjonære og anti-tsarister.

Dette Engels-skriftet er interessant av flere grunner. For det første viste han seg som en enestående spåmann. Det blei ingen revolusjon i Russland og verdenskrigen var et faktum 24–25 år seinere. For det andre gir han en sammenhengende oppfatning av tsarismens utenrikspolitikk som er interessant historisk for å forstå Russlands historie også etter 1917. Den våkne leser vil se svært mange paralleller til datidens tsaristiske politikk og tsar Bresjnevs forsøk på å ta opp tråden etter denne. Og som vi skal se, kan mye tyde på at arven fra tsarismens storrussiske sjåvinisme også var levende under Stalin-tida.

Hvorfor beslaglegge Engels i Øst-Tyskland?

Nå uttaler Engels seg av naturlige grunner ikke negativt om Honecker-regimet i DDR, han sier ikke engang noe vondt om storebror Bresnev, allikevel er dette Engels-skriftet så truende for herskerne i DDR som daglig bruker de marxistiske klassikerne som påskudd for å undertrykke sitt eget folk. Det kan umulig være noen annen forklaring enn at også dagens herskere ser parallellene og at det unektelig er ganske pinlig

for dem å se at Engels advarer mot tsarens ekspansjon mens de sjøl bruker sosialistiske fraser til å forsvare sosialimperialismens aggresjon i nøyaktig de samme geografiske områder. Spesielt tydelig blir dette i forhold til Øst-Tyskland som nærmest er okkupert av Sovjet. Engels påviste nemlig at Tsar-Russland tradisjonelt forsøkte å dominere Preussen og aktivt forsøkte å hindre en samling av Tyskland, bl.a. fordi et samlet og sterkt Tyskland var et viktig hinder for Russlands ambisjoner om å dominere Europa. På samme måte vil en gjenforening av dagens Tyskland, dels om den ikke skjer på Bresjnevs vilkår, være et slag mot Bresjnevs ambisjoner i Europa. Enten beslagleggingen skjedde på Honecker-regimets eget initiativ eller på direktiv fra Moskva er det iallefall tydelig at det øst-europeiske borgerskapet ønsker å hindre denne glimrende og klarsynte anskueliggjøring av begrepet «de nye tsarene».

Stalin mot Engels

Nå har Engels-skriftet også vært kontroversielt tidligere i Sovjets historie. I 1934 hadde tidsskriftet Bolsjevik i Moskva tenkt å gi ut artikkelen. I den forbindelse skreiv Stalin et brev der han gikk mot utgivelsen. Begrunnelsen er ganske interessant. Stalin angriper ikke på noe punkt Engels' syn på den russiske tsarismens utenrikspolitikk. Derimot anklager han Engels for å «ha glemt et viktig moment»⁸ i sin «karakteristikk av situasjonen i Europa og i opptellingen av årsakene som fører til verdenskrig».⁹ ... «Dette momentet har spilt en avgjørende rolle, nemlig den imperialistiske kampen om kolonier, om avsetningsmarkeder, om

BØKER – TIDSSKRIFTER

råstoffkilder, som allerede da var av betydning». ¹⁰

Ut fra denne hovedkritikken utleder Stalin følgende underordna innvendinger.

For det første «overvurdering av tsarismens lyst på Konstantinopel». ¹¹

For det andre «overvurdering av rolla til den borgerlige revolusjon i Russland». ¹²

Og for det tredje: «Overvurdering av rolla til den tsaristiske makta som «den siste sterke festning for den samla europeiske reaksjon (Engels ord)». ¹³

Med bakgrunn i denne kritikken trekker så Stalin følgende konklusjon. Det lønner seg ikke å trykke Engels fordi det betyr «stiltiende å godta den og anbefale den som sådan». ¹⁴ Han sier også at det vil «forvirre leserne om artikkelen blei offentliggjort uten kritiske merknader», ¹⁵ og at Engels «på kort tid (må ha) glømt en del elementære ting som han burde kjenne godt». ¹⁶

Hva skal vi si til dette?

Spørsmålet reiser seg umiddelbart: Hva slags yttingsfrihet er det når ikke engang en artikkel av en av marxismens klassikere kan gis ut. Hva slags behandling kan en vente seg av andre forfattere som er uenige med Stalin eller skriver ting som er feilaktige?

For det andre. Hva nå om Stalin har helt rett og Engels feil, hvorfor skal det «forvirre leseren» å la folk lese Engels. Var Stalin redd for å «tape» i fri konkurranse med Engels?

Til sist, var Stalins kritikk av Engels riktig?

Både ja og nei. I sak er det åpenbart at Stalin har rett i en del. Den imperialistiske rivaliseringa var hovedårsaken til utbruddet av den første verdenskrigen. Som følge av

det, mener jeg det er riktig å si at Russlands lyst på Konstantinopel ikke var blant de vesentlige årsakene. At en borgerlig-demokratisk revolusjon i Russland ville ha hindra krigen, er vel også tvilsomt. Likeledes kan jeg være enig med Stalin i at det er noe sterkt å si at Russland var den siste festning for reaksjonen i Europa i 1890.

Men uansett begår Stalin stor urett mot Engels. Poenget er nemlig at Engels — som Marx — aldri fikk oppleve imperialismen.

Teorien om imperialismen blei faktisk først sammenfatta av Lenin etter utbruddet av krigen i 1914, og da på grunnlag av studier som borgerlige økonomer hadde gjort. Å bruke et slikt argument mot å offentliggjøre Engels' artikkel virker derfor mildest talt uredelig. Å attpåtil hevde at dette er en elementær ting som Engels burde kjenne godt, virker helt tullete.

Det kan derfor også være interessant å sammenlikne Stalins vurdering med Lenins. Jeg kjenner ikke til at Lenin har kommentert akkurat denne artikkelen. Men han har kommentert en annen, som Engels skreiv i 1888. Under overskriften «Profetiske ord» skriver Lenin: «Det er gudskjelov ingen som tror på mirakler nå til dags. Mirakuløs spådomsevne er et eventyr. Men vitenskapelig profeti er en kjensgjerning. ... Slik resonnerte Friedrich Engels for over tretti år siden om den kommende verdenskrigen: ... Hvor genial er ikke denne spådommen». ¹⁷

«Noe av det Engels spådde, har gått annerledes: ingen kan vente at verden og kapitalismen ikke skal ha forandret seg i tretti år med rasende kapitalistisk utvikling». ¹⁸

Hva kan ha vært Stalins motiv for først å rette en helt ahistorisk og urimelig kritikk mot Engels og så nekte å gi ham ut? Det er rimelig å tro at dette hadde med Engels' analyse og beskrivelse av tsarismens utenrikspolitikk å gjøre, og at det derfor er den tradisjonelle russiske sjåvinismen som ligger under. Det fins sjølsagt ikke noe «bevis» for dette. Men Stalins utenrikspolitikk seinere, både før (f.eks. delinga av Polen) og etter (politikken overfor Øst-Europa og Japan) 2. verdenskrig gir grunnlag for at det fans sjåvinistiske tendenser alt i 1934.

Et annet moment som taler for dette synet er den behandling som er blitt Marx' skrift «Secret Diplomatic History of the Eighteenth Century» til del. Denne artikkelen som blei offentliggjort i 1856, behandler også tsarismens utenrikspolitikk. Marx går sterkt mot tsarismens ekspansjon og mener at Russlands inntrengen i Europa bremser framsteg og utvikling i retning av revolusjon. Ifølge Kristian Gerner er Marx' artikkel aldri blitt offentliggjort i Sovjet. Sett i sammenheng med Engels artikkel synes ikke dette å være noen tilfeldighet. Det er grunn til å tro at det stikker noe under.

De nye tsarene og marxismen

Uansett hvilke motiver Stalin har hatt for å hindre klassikernes kritikk av tsarismen, har det utvilsomt fått reaksjonære konsekvenser i dag. Det er nå mye lettere for de nye herskerne i Kreml å drive åpent falskneri med klassikerne for å begrunne sin egen ekspansjon.

Ifølge Gerner har sovjetiske

historikere ikke gitt noen informasjon om at Marx' artikkel planlegges utgitt. Det sammen gjelder sikkert også Engels' artikkel. De tidligere refererte hendingene fra Øst-Tyskland tyder bokstavelig talt for det. Likevel, hvordan stiller de nye tsarene seg forøvrig til Marx og Engels' skrivelser om de gamle.

Så mye vet vi ikke om dette, men Gerner nevner noen eksempler. Det er viktig da å ha som referanse at den offisielle ideologien i Sovjet er at de er de sanne arvtagere og forvaltere av Marx, Engels og marxismen.

G.A. Nekrasov skreiv i 1964 en artikkel: «De rysk-svenska förbindelserna och stormakternas politik 1721–1726». Nekrasov skriver her at Marx, med henvisning til «Secret Diplomatic History of the Eighteenth Century», betraktet den russiske statens territoriale erobringer under Peter I som noe naturlig og positivt. Faktum er, som vi alt har nevnt, at Marx mente at Russlands erobringer var et hinder mot sivilisasjonen og alt framskritt. Slik kan man imidlertid skrive når ingen kan sjekke kildene.

Også L.I. Nikiforov, i artikkelen «Rysslands utrikespolitikk under det nordiska krigets sista år. Freden i Nystad», fra 1959, framstiller Peter I's erobringer som progressive. Med henvisning til Marx hevder han at England måtte stå i sentrum for Russlands utenrikspolitikk under hele den nordiske krigen, men siterte imidlertid ikke at Marx tillegger at England knapt opptredde på scenen i dette store dramaet.

Ifølge M.N. Tichomirov i artikkelen «Iz istorii bor'by

BØKER — TIDSSKRIFTER

ruskogo naroda za vychod k morju» fra 1973, skal Marx ha sagt at man ikke kan forestille seg at en stor nasjon som den russiske skulle kunne leve avskåret fra havet.

Den sovjetiske marinesjefen sier i «Statens marina makt» i 1976 at slaverne langt tilbake hadde utført «storslagne marine bedrifter» og at russerne for minst 1000 år si-

den betraktes som «epokens beste sjømenn». ¹⁹ Med henvisning til Marx hevder han at russerne ikke kunne overlate Nevas munning til svenskene.

Kjernen i alle disse sovjetiske analysene er at Tsar-Russland hadde en naturlig rett til landområdene ved Østersjøen under 1700-tallet.

Kort sagt, man forsøker å forfalske marxismens klassi-

kere for å begrunne sosialimperialismens historiske rett til ekspansjon.

Men hvis vi ser noen ferske eksempler på propaganda fra sosialimperialismen, ser vi at de nå ikke engang bryr seg om å smykke sitt forsvar av tsarismen med marxismens etiketter. I en bok om russisk utenrikspolitikk fra 1976 skrevet av Nekrasov blir det uttrykt åpent forsvar av tsarismen. Han hevder at «en av grunnetsene i den utenlandske reaksjonære historieskrivning er den løgnaktige tesen om Russlands evige «aggressivitet», om dennes økonomiske og politiske «ekspansjon», og om den sovjetiske utenrikspolitikken «kontinuitet med det forgangne» og Tsar-Russlands «gamle strev etter ekspansjon». Nekrasov understreker at Peter I, Elisabeth Petrovna og Katarina IIs krig og regjeringer av de fleste utenlandske borgerlige historikere karakteriseres kun som erobrere og aggressive, uten at en har forsøkt å «analysere disse krigenes sosialpolitiske karakter og blottlegge deres klassemessige mening og betydning». ²⁰

Dette kan ikke forstås på noen annen måte enn en utvetydig støtte til tsarismens politikk. Marx og Engels plasseres i denne sammenheng i bås med «utenlandske borgerlige historikere», fordi de mer enn noen annen advarte mot tsarismens ekspansjonisme. For dette må de forbys utgitt og beslaglegges i dagens Sovjet og dens vasallstater. Dermed er ringen sluttet. Var det noen som sa at historien ikke gjentar seg?

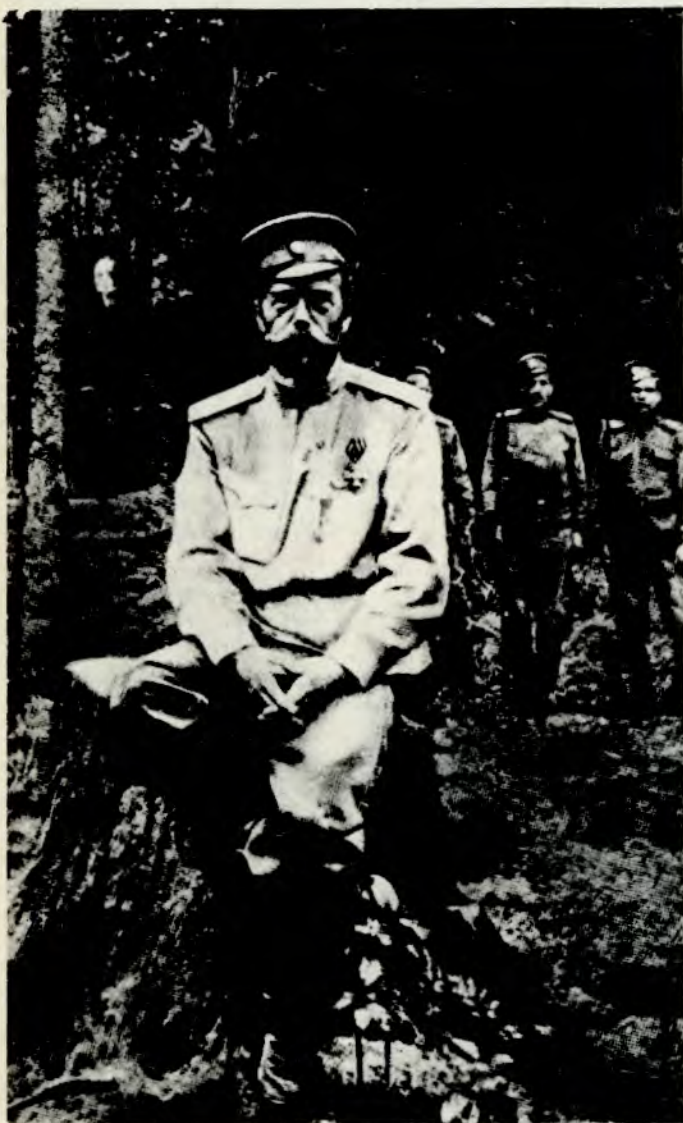
J

NOTER

1. Brev fra Utrikesdepartementet til Karl Hægglund — daterert 1979 — 05 — 04.
2. Friedrich Engels: Den ryska tsarismens utrikespolitikk. Oktoberforlaget. s. 6.
3. Ibid. s. 17.
4. Ibid. s. 19.
5. Ibid. s. 54.
6. Ibid. s. 56.
7. Ibid. s. 56.
8. J.W. Stalin: Werke. 14. s. 1.
9. Ibid. s. 2.
10. Ibid. s. 2.
11. Ibid. s. 3.
12. Ibid. s. 3.
13. Ibid. s. 3.
14. Ibid. s. 5.
15. Ibid. s. 1.
16. Ibid. s. 1.
17. Lenin: Marx Engels Marxisme. Forlaget Oktober. s. 277 — 278.
18. Ibid. s. 278.
19. Kristian Gerner: Marx och Engels som källor till rysk utrikespolitikk. Historisk Tidsskrift 1978/4. s. 442.
20. Ibid. s. 443.

KILDER

1. Friedrich Engels: Den ryska tsarismens utrikespolitikk. Oktoberforlaget 1978.
2. Expressen 28.6.1977.
3. Brev fra svenska Utrikesdepartementet til Karl Hægglund — 1979 — 05 — 04.
4. Karl Marx: Secret Diplomatic History of the Eighteenth Century. Lawrence & Wishart 1969.
5. J. W. Stalin: Über Engels' artikel «Die auswärtige politik des Russischen Zarentums». Werke. 14. Verlag Roter Morgen. 1976.
6. George Vernadsky: A History of Russia. Yale University Press 1975.
7. Lenin: Marx Engels Marxisme. Oktober 1977.
8. Kristian Gerner: Marx och Engels som källor till rysk utrikespolitikk. Historisk tidsskrift 1978:4.
9. Lenin: Collected Works. 21. Moskva 1977.



Tsar Nikolai etter at han ble tatt til fange av den røde armé i Zarkoje-Selo i 1917.

BØKER – TIDSSKRIFTER

Kontrast om islam: Solid bakgrunn for egne meninger

Kontrast har vært tidlig ute med sin vurdering av det som skjer i den islamske verden, i nr. 6/79 blir spørsmålet belyst fra en rekke sider. Bladet bringer solid bakgrunnsstoff, med litteraturliste og henvisninger, for dem som sjøl ønsker å gjøre seg opp sin egen mening om det som skjer i den fjerdedelen av verden hvor islam er den ledende religionen.

Vi vil understreke at det er viktig å gjøre seg opp en egen mening, fordi i det øyeblikket Kontrast sjøl prøver å trekke politiske slutninger av sitt eget bakgrunnsmateriale — forlater de virkelighetens verden og sprer dogmer og kunstig tåke. Ikke minst gjelder dette for situasjonen i Iran. Det hjelper litt at andre artikler gir et mer nyansert bilde, og slår i hjel noen av de dogmene som markedsføres i lederartikkelen.

La oss imidlertid se på det positive først. En rekke artikler bringer bakgrunnsstoff om islam, om religionens dogmer, trosgrunnlag og verdensanskuelse, dens historie og moderne utviklingstrekk. Personlig lærte vi mye av artiklene til Kari Vogt; «Islam — enheten i mangfoldet» og Jan Henningssons «3. verdens religion». Det er åpenbart at forfatterne har greie på det de skriver om, og de makter også å formidle dette videre til folk som mangler spesialkunnskap om den islamske revolusjonens bakgrunn, men som er alment politisk interesserte.

Birgitte Rahbek gir et nyan-

sert bilde av situasjonen til de arabiske kvinnene, hvor hun blant annet peker på den sentrale rollen kvinnene spiller i produksjonen, utenom byene. Både blant beduinene og i landsbysamfunnene er kvinnenes arbeid ofte uerstattelig i produksjonen. I byen er derimot situasjonen en helt annen. I de fleste arabiske landa er det bare om lag 10 prosent av kvinnene i byene som har lønnsarbeid.

Vi vil også trekke fram artikkelen til Bente Puntervold Bø om «Muslimer i Norge». Hun peker på at det er van-

skelig for en troende muslim å praktisere sin religion — og sitt levesett — i Norge. Spesielt er dette vanskelig for kvinnene. Kulturkollisjonen er omfattende, og gjør seg ikke bare gjeldende i arbeidslivet. Også i skolevesenet og helsestellet møter muslimene liten forståelse for sine tradisjoner og normer. De er vant med atskilte jente- og gutteklasser på skolene, og at kvinnene blir undersøkt av kvinnelige leger. Dette er spørsmål som spesielt har opptatt de pakistanske muslimene, og de siste åra har de fått gjennomslag for noen av sine krav.

En småborgerlig revolusjon?

En av de mer oppsiktsvekkende påstandene i dette nummeret av Kontrast er ideen om at det er småborgerskapet som har seiret i Iran. Slike ideer finner vi i lederen, og spesielt i artikkelen om «Iran — Mullahenes diktatur» av Grete Brochman og Arne Melchior. Det var Bazaar-kjøpmennene som dro i gang kampen mot sjahen og det er de som har profittert på den breie folkebevegelsen som feide det føydalistiske sjah-diktaturet over på historias skraphaug.

Dette er en — bevisst eller ubevisst — tåkelegging av innholdet i oppgjøret med sjahen. Det er vanskelig i dag å si hvilke grupper innenfor det iranske samfunnet som har kontrollen og kommandoen, hvilken klasse som har makta. Men det er heller ikke det som er hovedspørsmålet. Det var en nasjonal revolusjon som fant sted, et oppgjør med imperialismens utsuging av det iranske folkets verdier og ressurser. Det var framfor alt et oppgjør med imperialismens lakeier, som hadde gjort undertrykkinga og utbyttinga mulig. Dette er nøkkelspørsmålet når det gjelder å forstå revolusjonen i Iran, i Kontrast blir kampen mot imperialismen bare kommentert i bisetninger, med små bokstaver. Og når de politiske skribentene i Kontrast bommer på dette spørsmålet, må de ty til fantasifostre av typen: «en småborgerlig revolusjon».



BØKER – TIDSSKRIFTER



Over bilde fra Mekka, alle muhammedaneres helligdom og det viktigste objektet for pilgrimsreiser.

Til venstre kart over islamsk utbredelse i verdensmålestokk.

Det er ikke første gangen Kontrast røper sin manglende forståelse, og direkte forakt, for det nasjonale spørsmålet. Men sjelden har redaksjonen gjort det så tydelig. I utgangspunktet kan dette se litt merkelig ut alle den stund det her er USA-imperialismen som har fått et alvorlig tilbakeslag, og kontrastene skulle da ta kampen mot USA-imperialismen alvorlig nok?? USA-nederlaget i Iran er vel verd en kommentar sjøl om det kanskje ikke harmonerer direkte med Kontrast-dogmet om USA-imperialismens framgang på alle fronter?

Frigjøring eller økt undertrykking?

Vår påstand er at revolusjonen i Iran var en nasjonal revolusjon som frigjorde landet fra imperialismens undertrykking og utbytting. For de aller fleste iranske kvinner og menn betydde oppgjøret med sjahen en frigjøring fra en despotisk undertrykking. Hva sier Kontrast i sin leder:

« ... Det betyr gjeninnføring av primitive straffemetoder hvor en kvinne anklaget for utroskap blir steinet i hjel og hvor folk blir henrettet for ikke å ha vist respekt for Koranens lov».

Heller ikke vil vi applaudere tendensene som finnes til undertrykking av folket i Iran, fra de mye maktthaveres side. Men når sløret og henretting av «utro» kvinner blir framstilt som det vesentligste, er en bare med på å skape en verdensopinion for kontrarevolusjon, fra sjahen og hans amerikanske venners side. Det er mulig at sløret vil forsvinne fortere da, imperialismen er også kulturimperialisme. Men det var vel andre ting revolusjonen i Iran også dreide seg om?

E. S.



RØDE FANE har bedt den frie teatergruppa **TRAMTEATRET** presentere seg sjøl og sitt virke. Liv Aakvik, som har vært med fra starten, forteller her fakta og idé bak gruppa som de siste åra har høsta enorm suksess. Røde Fane er bedt om å gjøre oppmerksom på at artikkelen *ikke* er teatrets syn, men artikkelforfatterens aleine.

Red.

En side ved at tid er mangelvare, er den at kvaliteten i prinsippet alltid er i faresonen. Dette er forsåvidt innlysende, men ikke mindre alvorlig av den grunn. Det har medført en sterkt utviklet sjølkritisk sans i hele ensemblen — vi er alltid ute etter forbedringer, for vi har sjelden råd til å sende ut en helt gjennomarbeidet forestilling. Derfor bl.a. skjer ofte mange endringer i løpet av den tida et stykke spilles. At penger er mangelvare gjør oss avhengige av å trekke mest mulig folk, og dermed dukker et nytt faremoment opp, det er ikke alltid så enkelt å avgjøre hvor grensene går mellom den folkelig form og det tannløse publikumsfrieriet. Jeg veit at en del ikke deler vårt syn på hvor denne grensa går, jfr. den smule debatt om «Back to the '80s» vi har sett i Klassekampen i desember '79.

Kunstnerisk utvikling og teatersyn

Det som i sin tid samlet oss, var interessen for *det politiske teater*, i form av viktige politiske emner ikledd teatrets form. Vi vurderte det som viktig å gi politikken en underholdende form, for dermed å nå ut med den. Samtidig betraktet vi teatret som oppdragene i den forstand at vi etter å ha studert våre emner nøye, hadde informasjon og formidling av vår analyse som en viktig drivkraft i forestillingene. I og med «Deep Sea Thriller» åpnet vi for en tendens, et oppgjør med «alt skal med»-ideologien. Dette stykket ble da også behørig kritisert i Klassekampen for ikke å berøre IEA eller Barentshavet, samt for at arbeiderklassen ikke var ledende. Sannheten var at vi maktet ikke å få noe teater ut av hverken IEA eller Ba-

— Vi vil ikke spille bare for venstresida



**Av Liv Aakvik,
Tramteatret**

rentshavet, uten å sprengne rammene fullstendig for en fra før lang forestilling.

I «Hvem er redd for frøken Lunde» prøvde vi å flytte den kunstneriske rammen noen centimeter. Stykket tok opp yrkesforbud/usaklige oppsigelser, i hovedsak via en gjennomgående historie om arbeiderne på «Bollers Bakeri», hvor tillitskvinnna blir sagt opp og de andre kjemper for å få tatt henne inn igjen. Til tross for den gjennomgående historien forlot vi ikke revyformen helt — stykket hadde fullt av enkeltinnslag som hver på sin måte berørte temaet yrkesforbud/usaklige oppsigelser. Vi forsøkte i hovedsak å belyse problemstillinga via det menneskelige aspektet — bl.a. for å gå mot pressehetten om at usaklig oppsagte er mistenkelige individer som i hovedsak er skyld i oppsigelsen sjøl. Stykkets fabel og hovedmotsigelse var for så vidt enkel og grei, hovedsvakheten var at det til dels ble kje-



Kultursider i Røde Fane

KULTUR i Røde Fane fra nå av. Kultur har gjennom ei årrekke vært et lite påakta emne i Røde Fane. Fra nå av skal redaksjonen forsøke å rette på det. Vi kommer i framtidige nummer til å ta for oss ulike typer kulturformer: Film, teater, litteratur, bildende kunst og så videre. Vi vil be kunstnerne sjøl bruke spaltene til å fortelle om sitt arbeidsfelt, vi vil kommentere nyhende, forskjellige typer kulturaktiviteter innenlands som utenlands. Og øve kritikk. Leserne er velkomne til å sende inn stoff.

Adressa: Røde Fane, Postboks 6875 St. Olavs plass, Oslo 1.

Redaksjonen

delig. Når det er sagt, intellektuelle kjedet seg atskillig mer enn arbeidsfolk gjorde, de intellektuelle syntes de fikk for lite ny informasjon og kunne ikke i vesentlig grad identifisere seg med situasjonen. Stykket kom seg en god del etter at vi laget en ny slutt, en burlesk og forsåvidt urealistisk slutt der arbeiderne ved hjelp av en fantasifull produksjonssabotasje fikk frøken Lunde tatt inn igjen. Kunstnerisk var dette stykket en viktig læreprosess for oss, det disiplinerte samtlige enormt å måtte holde på å forsvare realistiske roller — (med større og mindre hell). En annen viktig side ved denne produksjonen var at den til de grader aktualiserte spørsmålet «*hvor vil vi?*». Til da hadde vi delvis trodd på myten om det korrekte teatret — både i politisk og kunstnerisk forstand. Dette spørsmålet kom opp i sin fulle tyngde, og det sto etter hvert klart for oss at Tramteatrets

form ikke er det realistiske «arbeiderteater» med «teatermusikk» — vår form er lettere, mer burlesk, — ikke nødvendigvis revy (selv om den ligger oss nærmest), og musikken vår har en absolutt forankring i rock'n'roll.

«Back to the '80s» er mer preget av dette — den er mer løssloppen i formen enn de tidligere stykkene. Skuespillerteknisk prøver vi stadig vekk å utvikle ensemblespillet — vi er selvfølgelig, som alle andre, tilhengere av sterke enkeltprestasjoner, men det er når vi får til det skikkelige samspillet med 11 på scenen at vi syns det svinger.

Jeg har hittil ikke greid å holde politiken utafor min smule vurdering av det kunstneriske, og bringer den hermed inn:

For oss er det utenkelig å lage st stykke som ikke tar opp politikk. Tramteatrets plattform fastslår at vi er for arbeiderklasse, mot kapitalen, mot all imperialis-

me og all undertrykking, for et folkelig, progressivt teater.

Riktignok er denne plattformen allmenn og gir rom for så mange slags resultater, ikke desto mindre er den uttrykk for et grunnsyn hos teatrets medlemmer.

Den viktigste endringa i praksis tror jeg dreier seg om synet på teater og underholdning. Vi ser det ikke lenger som noen oppgave å *lære bort* noe fra scenen. Vi vil gjerne *vise* ting skarpt — og gjerne åpne for diskusjon på *sak*, men først og fremst vil vi underholde. Og gjør det — på vår måte.

Hvem spiller vi for? Vi er ikke noe teater for venstresida eller de politisk aktive. I prinsippet ønsker vi å henvende oss til de samme menneskene som går og ser Frølands revyer, og til dem som overhodet ikke er interessert i politikk. Eller rettere: også til dem. I og med «Back to the '80s» har Karl V. Han kritisert oss i Klas-



KULTUR

sekampen for å ville gå for bredt ut — han etterlyser (eller bekymrer seg for) *skarpheten* vår. Hovedideen bak «Back to the '80s» er kamp mot resignasjon og nostalgi — en «gå inn i din tid»-oppfordring fra vår side. Vi tar opp rasisme, fordommer, fastslår at homofile er vanlige mennesker, musikkindustri (Grand Prix), tru på framtida, og atomkraft. Når det gjelder det siste, går kritikken ut på at vi ikke har behandla Sovjets atomkraftverk, mens vi mener at hovedproblemet med atomkraftverk *er* atomkraftverk. Vi prøver å ta opp disse emnene fordi vi mener de er viktige for folk i Norge i dag. «Skarphet» er delvis avhengig av politisk nivå, og vi prøver samtidig å ikke underverdere vårt publikum. F.eks. kunne vi presentert en mer omfattende analyse av rasismen, økt forståelse for problemet og pekt på hvem som er de *virkelige* rasistene. I stedet viser vi hvor idiotiske slike holdninger er, representert ved 4 «vanlige» folk. Publikum hittil later til å være enige med oss i at det er idiotisk, og sannsynligheten for at de sjøl oppdager hvem

som er de virkelige rasistene, er ikke så rent liten — uten at vi trenger å pukke på det fra scenen. Så til det «å nå bredt ut»: Vi anser det ikke for å være spesielt bredt ut om for eksempel en Venstre-mann deler vårt syn på atomkraft — i denne sammenhengen er venstremenn nærmest for aktivister å regne. Vi anser det for bredt dersom folk som i sin alminnelighet gir blanke i politikk finner ut at atomkraft er verdt å ta stilling mot — politikk eller ei. Jeg er nødt til å bruke disse konkrete eksemplene for å illustrerer omtrent hvor vi står. Det at vi i teatret ikke tar opp alt som er viktig i verden i dag, betyr ikke at vi anser det vi ikke tar opp som mindre viktig. Vår viktigste bestrebelse er å lage god underholdning, så en politisk vurdering av oss må nesten ta utgangspunkt i hvordan vi behandler det vi faktisk tar opp.

Quo vadis i 80-åra, Tramteatret?

For å nevne noe hyggelig først, vi ser ut til å greie den økonomiske sida av saken. I alt som hittil er skrevet, er det fra vår si-

de et grunnleggende valg til stede — vi ønsker å leve av og å utvikle Tramteatret — til å bli en stabil underholdningskraft som folk kan «stole på». Vi sliter bl.a. for å bli gode (og bedre) kapitalister, for i prinsippet er det liten forskjell på oss og de få andre i Norge i dag som driver privat teaterdrift.

For å fortsette å overleve, må vi ha et meget større publikum pr. forestilling enn tilfellet er i dag, og dette har ført til at vi har gjort et knefall for Statens Sentraliseringspolitikk. På grunn av omkostningene ved å ligge ute på turné har vi nå basert vår «oppsøkende» virksomhet på de stedene i landet som fra før er relativt velforsynte med kulturtilbud — for her finnes det største publikummet. Verden er bare ikke slik at folk i «avkrokene» sitter der sulteført for så å gå mann av huse de ytterst få gangene det dukker opp et eller annet — de gjør det bare ikke. Dersom det fantes støtteordninger til mer desentraliserende virksomhet, ville saken stilt seg annerledes. Vi er selvsagt enige med alle dem som mener det er en skan-

HVA ER TRAMTEATRET?

TRAMTEATRET er ei fri teatergruppe som ble stiftet i juni 1976 med 11 medlemmer, hvorav flesteparten kom fra Studentersamfundets Teater i Oslo. Tramteatrets første suksess var «Deep Sea Thriller» — en musikkrevy om Norge i en oljealder», stykket hadde premiere tre dager etter Bravo-ulykken i Nordsjøen. Følgende produksjoner har Tramteatret gjort:

«Deep Sea Thriller» (1977). 93 spilte forestillinger, sett av 24 800 tilskuere.
«Hvem er redd for frk. Lunde» (1978) 96 forestillinger, sett av 23 000 tilskuere.
«Back to the '80s» (1979) hittil 14 forestillinger, sett av 10 600 tilskuere.
I radio og fjernsyn er følgende gjort:
«Radio Aktiv» — 8 programmer sommerstid 1979 for Underholdningsavdelingen.
«Takk for i år», en halvtimes nyttårsrevy

1979, også for Underholdningsavdelingen. Vinteren 1979 ble «Serum, Serum» spilt inn for «Halvsju», i alt 7 episoder som sendes 1980.

Plateutgivelser:

«Deep Sea Thriller» MAI 7704, også kasset. «Tramfart» 7809, også kasset og singlen «Oj vad vifvar/Stem på meg» MAI 57.

Foruten disse produksjonene har Tramteatret diverse medvirkning i radio og fjernsyn, og vanlige spillejobber.

Tramteatret består nå av 14 personer. Teatrets øverste organ er årsmøtet, til daglig styres teatret av allmøte. Dessuten har det et styre som er underlagt allmøtet, men med et visst mandat. 11 personer medvirker på scenen i alt, 5 musikere og 6 skuespillere — en er forfatter, en instruktør og en tekniker. Den kunstneriske virksomheten omfatter alt fra ideblomstring/produksjonsmøte til indivi-

duell trening av forskjellig art. I tillegg er det visse administrative oppgaver å ivareta, så som salg av forestillinger, PR, korrespondanse, økonomi, arkivering, renhold, og tekniske oppgaver: buss, lys- og lydanlegg, kostymer, rekvisitter, kulisser.

Juridisk sett er vi et *sameie*, dvs. vi er våre egne direktører, hver med en like stor andel av firmaets kapital, og personlig ansvar i tilfelle konkurs. Vi har nå levd av teatret i 1 1/2 år, vi forsøker å ta ut 2500 kroner hver pr. måned, og på turné betaler vi kr. 100,— pr. dag i kosttillegg, samt overnatting når vi ikke bor privat. Foreløpig ser det ut til at driften balanse- rer ved ca. 900 000—1 million kroner i årsomsetning. Hittil har vi mottatt kr. 40 000 i alt i driftstilskudd fra Staten. Til daglig holder vi til i tredje etasje i «Rensesenteret» på Tøyen i Oslo, her har vi kontor, lager, studio, gulf til å prøve

KULTUR



dale at Norges kulturpolitikk overhodet ikke åpner for eksistensen av frie, profesjonelle danse- og teatergrupper som annet enn døgnfluer, men siden statens kvern er så langsom, budsjetterer vi utifra sjølbergingsprinsippet. Så hvor går vi? Selvfølgelig har vi tenkt å bli norgesberømte (minst). Vi vil gjerne more så mange som mulig. Ikke uten brodd, og vi støter gjerne dem på mansjettene som fortjener å bli støtt på mansjettene — men alle de andre, som i grunnen er OK folk, dem vil vi more og underholde. Vi har sjelden noe program for utviklinga vår, den er mer basert på metoden om å lære av erfaring, men sjølsagt forsøker vi å bli bedre artister — med større spennvidde i repertoaret, og med langt større publikumsappell enn tilfelle er i dag. Vi vil gjerne være en del av de strømmingene i folket som baserer seg på folks sunne fornuft og menneskelighet — til sammen utgjør ikke disse strømmingene så reint lite folk. Så man må gjerne ønske oss lykke til — sjøl står vi på.

på samt dusj, og vi har gjentatte ganger fått avslag på søknader om oppussingsstøtte. Arbeidsdagen er som regel lang og uregelmessig. Når vi f.eks. skal spille i Sandefjord kl. 19, møter vi på Tøyen kl. 11, leses inn i bussen, avreise 13, rigging, lydsjekk etc., middagspause 17—18, forestilling, nedrigging og hjemme kl. 01.00. 2 timer utlessing av bussen neste dag.

Jeg forteller alt dette fordi jeg tror at det egentlig hersker noen usikkerhet om hva en fri gruppe er, og dette er altså vår variant. Det ovenstående er dessuten selvfølgeligheter for oss — alt er nødvendig for driften av teatret. For det tredje har det betydning for hva som blir stående som vår politiske profil utad.

Som man ganske sikkert vil ha forstått nå, er Tramteatrets viktigste problemer tid og penger.

Terje Nordby: DER TRØR SOVJET TIL (IGJEN)

Der skoger og gruver og stålverk fins
I Warszawapaktens favn
Og kapitalismen florerer fritt
i sosialismens navn
Hvor sjefer har russiske aner
og kjører i russisk bil
Men langsomt så endrer de vaner
til vest-europeisk stil

Refreng:
Der trør Sovjet til
Ja, der trør Sovjet til
Og lykken den tilhører den som er snill
og gjør som Sovjet vil
Nei, se hvem som kommer der!
Det er sannelig Sovjets hær!
Avansen og ordenen er garantert
overalt hvor Sovjet er

I Asia hvor marionetter fins
og vennskapsavtalene rår
Og motstandsbevegelsen rører på seg
og veien til havet går
Der lederne kan snakke russisk
og holder til i Kabul
Og plutselig en dag forsvinner helt
for nye blir holdt i skjul

Refreng

Og spenningen stiger i takt med det
sovjetiske engasjement
Fra Kolahalvøya til Afrikas Horn
Hvor trør de til neste gang?
Ruller de inn i Helsinki
eller bombes Karachi havn
Og hvem blir de neste som meies ned
i sosialismens navn?

Refreng
Hvor trør Sovjet til
Ja, hvor trør Sovjet til
Og hvor kommer lykken til den som er
snill
og gjør som Sovjet vil.
Nei, se ... (osv. som før)

Første versjon: Januar 1976. Nåværende versjon januar 1980. Tilføyd «Back to the '80s» første gang i Trondheim 15. januar 1980.

BREV

TIL REDAKSJONEN

Partilinja og rocken

Steigan sier i intervjuet i Røde Fane 4/79 at partilinja bør innskrenke seg til hovedsakene, og det er jeg enig med ham i. Noe annet har vel heller aldri stått på trykk som opplest og vedtatt.

Her må vi imidlertid se bak *formalitetene*. Dersom partiet legger opp til en monolitisk praksis på et felt, blir det selvfølgelig oppfatta som uttrykk for «linja». Ett eksempel på det er partiets arbeid med musikk og blant musikere. I perioden 71–74 jobba ml-ere, særlig i Oslo, i en ganske brei front som fikk uttrykk i Samspill, i avisa Vår Musikk, og i starten av plateselskapet MAI. Linjene for dette arbeidet hadde sikkert (her som andre steder) en del høyrefeil. Men i all hovedsak var resultatene bra. Det eksisterte en god del teori som ble kjørt ut av kameraene som jobba på dette området, men ingenting av dette var opplest og vedtatt i partiet.

Stoda snudde seg med den etter hvert så velkjente «rockediskusjonen» i 74–75. Her ble rock stempla nord og ned, MAIs ledelse skiftet, og opplegget var at ml-rørslas musikalske innsats fra nå av skulle tuftes på heilnorsk grunn. Folk oppfatta den nye linja som en Vømmøl-blomst med hundre blader; dvs. at det var slutt med å la forskjellige retninger strides. Resultatet var en lang periode med mistillit til MAI, at Vår Musikk og Samspill gikk i grava, og at ml-bevegelsen mista mye av grepet på musikkens område.

Men merk: ikke et eneste sted sto det at dette var partiets nye linje. Jeg trur heller ikke at noen formulerte seg sånn. Men *praksis* var en uheldig etteraping av APAs kulturpolitikk på dette feltet. Massene reagerer på praksis, og mange trak seg unna.

Steigan var sjøl drivende i å få denne linja gjennomført, og beskyldte kamerater som forsvarte bruken av rock for å «ligge langflate for kulturimperialismen» og lignende. Det ble utveksla «harde slag» fra begge kanter, og ettertida har vist at mange kamerater — deriblant undertegna — lot seg vippe av pinnen og godta et feilaktig standpunkt for lett. Men likevel: hovedansvaret må ligge på

Steigan og partiledelsen, som her lot ett synspunkt dominere slik at alle og enhver oppfatta det som «ml-linja». (Jeg var sjøl med i et amatør-rockeband som gnukka og sleit for å sette folkemusikken i høysetet. Vi lyktes ikke, og bandet sprakk.)

En ting er at Steigan kanskje framleis mener at rock er borgerlig gift og dekadent musikk som ml-rørsla helst ikke bør ta i. Denne linja har vist seg svært lite gunstig, særlig for arbeidet blant ungdommen — og det er framleis god grunn til å spørre etter en *sjølkritikk* fra Steigan og partiledelsen som lot et slikt syn rå grunnen. Men vel så viktig: hva betyr *linje* på et slikt område? Det nytter lite å komme etterpå og si at, nei, vi hadde ingen vedtatt linje. Dette syns jeg er svært vanskelig, for det er ikke så enkelt som at AKP til enhver tid kan gå inn for ubegrensa med blomster. Jeg ser fram til kommentarer fra Steigan og andre om dette.

Knut Kristiansen



«Jailhouse rock» med kongen sjøl, Elvis ...

Svar fra Pål Steigan

Knut K. tar opp mange ulike ting i innlegget sitt. Han knytter blant annet skiftet i ledelsen for MAI direkte til rockedebatten. Det er positivt feil, fordi den viktigste grunnen til at MAI skifta ledelse var at selskapet var i ferd med å bli kjørt fullstendig konkurs på tross av suksessen med Vømmøl. Men for såvidt er dette underordna. Innlegget som helhet inneholder en riktig kritikk av forsøket på å ensrette den progressive musikken på midten av syttitallet. Knut K. gjør også rett i å kritisere undertegnede i den forbindelsen, fordi jeg bidro til den ensrettinga. Derimot mener jeg han gjør seg skyld i en nokså vanlig forenkling av partiets rolle i ei sak som dette. Jeg vil forklare hva jeg mener:

Det er riktig at jeg skreiv noen innlegg i Klassekampen i 1975 der jeg hevda at rockemusikk var et resultat av kulturimperialisme. Innlegga var riktignok signert med et pseudonym, nettopp for at de ikke skulle oppfattes som «offisielle». Men de blei nok oppfatta som relativt offisielle likevel. Knut K. har helt rett i at artiklene var inspirert av den daværende kulturpolitikken til det albanske partiet. De bygde faktisk direkte på et par artikler som hadde stått i Albania Today. Jeg sier albanernes *daværende* politikk, for tre år tidligere hadde de nemlig ei annen linje. Jeg har sjøl våkna i Tirana til tonene fra Beatles-visa «Yesterday», men det er lenge sia nå. Etter et lite «tøvær» i begynnelsen av syttiåra slo nemlig albanerne kraftig kontra, og de artiklene jeg brukte var en del av dette voldsomme overslaget.

Jeg mener kort og godt at jeg kan kritiseres for å ha kolportert ukritisk en del dogmatiske kulturteorier spesielt fra Albania i samband med rockediskusjonen. Jeg kan også kritiseres for å ha forsøkt å ensrette den progressive musikken i Norge. Derimot gikk jeg aldri så langt som til å gå mot enhver bruk av rock i progressiv sammenheng. Jeg så det som noe det var nødvendig å bruke litt av, men som en måtte forsøke å jobbe seg bort fra ved å utvikle nye modeller. Knut K. tar feil når han antyder at jeg prøvde å tvinge den progressive musikkørsla til å dyrke min personlige smak. Jeg har faktisk stort sett

likt rock sia Elvis sang «Jailhouse Rock». Men under påvirkning av den albanske linja oppfatta jeg dette mer som en personlig svakhet. Jeg har nå forlatt dette standpunktet for flere år sia, men det betyr ikke at jeg har gått over til standpunktet til dem som hevder at rock er det eneste saliggjørende. Slike standpunkter er i virkeligheten å gjøre min gamle feil om igjen med motsatt fortegn. Det er også nødvendig å være årvåken overfor kulturimperialismen fra de internasjonale plateselskapene.

Rock er en av et stort antall stilarter, musikkformer eller hva en nå velger å kalle det, som kan og bør brukes. Den bør verken undertrykkes eller forherliges, og framfor alt bør ikke partiet gjøre noen spesiell stilart til «sin». Dette er slik jeg nå oppfatter en riktig tolkning av Maos «hundre blomster»-politikk, og det har krevd kamp å komme fram til et sånt standpunkt, ikke minst fordi det står i motsetning til den praktiske kulturpolitikken i alle de sosialistiske landa jeg har kjent til, også Kina.

Jeg er altså enig i mye av den kritikken



... eller norsk fele? Plass for begge deler i AKP(m-l)?

Knut K. retter mot mine artikler fra 1975, men jeg er ikke like enig i kritikken av partiledelsen. Partiledelsen har ikke vedtatt noe på noe tidspunkt om noen offisiell musikkpolitikk. Heldigvis. Partiledelsen har heller ikke brukt sin makt, slik «firerbanden» gjorde, til å undertrykke bestemte musikkretninger. Jeg trur heller ikke at det på noe tidspunkt har vært noen enhetlig oppfatning av musikkpolitiske spørsmål i partiledelsen. Det meste en eventuelt kan kritisere partiledelsen for er at den ikke på et tidligere tidspunkt har grepet inn mot tendensene til ensretting, at den ikke aktivt har fremma «hundre blomster»-politikken. Saka er at det har vært en kamp mellom forskjellige linjer i partiet. I en viss periode hadde «anti-rock-linja» (for å si det altfor enkelt) overtaket. Nå er det nærmest omvendt. Nå opplever marsjer og folkemusikk å bli uglesett. Og enten det var sikk eller sakk, så har aldri kammermusikk eller klassisk musikk vært «in». Dette har heller ikke partiledelsen vedtatt, og personlig vil jeg beklage at det er sånn. Enten folk synger i punkband eller spiller førstefiolin i Filharmonien så bør de føle at det er plass for dem i den revolusjonære og progressive rørsle og at de blir tatt på alvor. Men da må også entusiastene for de ulike musikkretningene styre seg og være mer forsiktige med å stemple andre, i det minste i rein egeninteresse. Da jeg var tenåring var det «krig» mellom Beatles og Stones-tilhengere. Sånn er det vel med unge diskotilhengere og punkere i dag også. Men en ting er at femtenåringer hater gammaldans eller at femtiåringer ikke kan utstå rock. Partiet er ikke laga for noen aldersgruppe eller for noen stilart. Derfor må partiet være romsligere. Partiets kulturpolitikk går på et annet plan enn den reinte personlige smaken. For uansett stilart kan ikke partiet slutte å kjempe mot reaksjonær kultur og for progressiv kultur. Hva som så er progressivt og reaksjonært vil alltid være gjenstand for kamp, og det er ikke tema for denne artikkelen.

Pål Steigan

Sekterisk språkbruk

I dag fann eg fram eit gammalt Røde Fane i bokhylla. Det var nr. 5—77, og handlar om folkekrig mot supermaktsinvasjon. — Eit aktuelt tema, tenkte eg, blåste støvet av det, og tenkte: Kvifor har eg ikkje lese dette før? Tenk på den nylige invasjonen i Afghanistan! Så eg tok til å lesa, først lederen. Men eg kom ikkje langt. Etter fire—fem sider følte eg meg som ein idiot. Ikkje fordi språket var vanskeleg og uforståeleg, men fordi forfatteren gong på gong driter ut lesaren. Han stiller først eit spørsmål, og kommenterer så: «Ein slik påstand er fullstendig latterleg.» Eller: «Ekte marxist-leninister har en klar forståelse av ...» Og: «For noe sludder.» Og: «Ein slik påstand er meningsløs.» Og så kjem svaret med: «Sjøl sagt ...» osv.

Det verkar som om forfatteren ikkje skriv til vanlege folk, men trur han står på talarstolen i Studentersamfundet i konfrontasjon med NKP, KUL eller kven det no er. Ikkje rart at eg i 1977 la boka på hylla og seinare sa opp abonnementet. Det er nok av saker og ting som trøkker ein ned i dag, som tek frå oss sjølrespekten og menneskeverdet, om ikkje den kommunistiske litteraturen og skal gjera det. Eg nektar å spele idiot meir, og les ikkje meir av Røde Fane før stilen er forandra.

P. Smith

Forelda kritikk

I Røde Fane nr. 4—79 tek redaksjonen sjølvkritikk for ein del feilaktige tendensar, bl.a. arroganse i propagandaen som du peikar på. Vi tykkjer det er leit at du sa opp abonnementet — for då har du ikkje kunne følgt med i utviklinga til bladet. Derfor er heller ikkje kritikken særleg aktuell og heller ikkje rettvis mot bladet i dag. Vi tykkjer dessutan at det er dumt at misnøgde abonnentar seier opp framfor å slåst aktivt for at bladet skal bli betre. Vi vonar du vil gie oss ein ny sjanse — ?

Redaksjonen

Returadresse:
Røde Fane
Boks 83
Bryn, Oslo 6

